

RİVÂYETLERE GÖRE SÜNNETİN (HİTÂNIN) TARİHİ ve AHKÂMI

Necmi SARI¹

ÖZ

Erkeklik organının ucundaki fazla derinin kesilmesi anlamına gelen hitân/sünnet, dinsel ve tarihsel kökeni itibarıyla Hz. İbrahim'e ulaşan ve binlerce yıldan beri Yahudiler ve Müslümanlar tarafından dinî amaçla uygulanan bir âdettir. Diğer bazı uygulamalarda olduğu gibi, Hz. İbrahim'den beri süre gelen bu uygulamayı devam ettiren İslam Peygamberi, ona verdiği önemin bir göstergesi olarak hadislerinde ümmetine sünnet olmayı emretmekle kalmamış, keyfiyeti ve vakti konusunda birtakım yeni hükümler ve sınırlamalar getirmiştir. Bu konu hakkında vârid olan rivâyetleri inceleyen fakihler, sünnetin hükmü hakkında ihtilaf etmişler, bir kısmı erkekler için hitânı sünnet, diğer bir kısmı vâcib/farz mesabesinde görürken, bir kısmı kadınlar için sünneti fazilet/mendûb, diğerleri vâcib/farz saymışlardır. Kaynaklarda sahâbe ve sonrası dönemde sünnet merasimlerinde ziyafet ve eğlence düzenlendiğine dair muhtelif rivâyetler geçmektedir. Âlimlerin geneli bu rivâyetlere dayanarak dinî kurallara aykırı davranışlar sergilenmemesi şartıyla bu merasimlere katılmanın müstehâb olduğunu ifade ederler. Sünnetin hangi yaşlarda yapılacağı hususunda da ihtilaf eden İslam âlimleri, doğum ile bulûğ yaşı arasında farklı zamanlara dikkat çekerler.

Anahtar Kelimeler: Hitân/sünnet, rivâyetlerde sünnet olmak, sünnet merasimi, sünnet yaşı.

HISTORY of CIRCUMCISION (*KHITAN*) and ITS JUDGMENT ACCORDING to TRADITIONS

ABSTRACT

Circumcision (*khitan*), the surgical removal of the foreskin from penis, is a tradition dating back to the Prophet Abraham's (pbuh) era and still practiced by both Jews and Muslims over centuries. The Prophet of Islam, as some other religious practices, maintained the Prophet Abraham's application of circumcision and paying it great importance, required his followers to perform it by various *hadiths*. However the Prophet Muhammad (pbuh) introduced a number of new provisions and restrictions regarding the time and quality of the circumcision. Jurists (*fuqaha*) who scrutinized the pertinent narrations had different opinions concerning the statute of the circumcision. While some jurists regard it as an obligatory (*fardh* or *vajib*) upon men some think it is a *sunnah* practice (the Prophet's deed). Besides some jurists consider circumcision for women *sunnah*, others meanwhile acknowledge that it is for women a *mandub* (recommendable) act. According to a variety of narrations, the circumcision ceremonies which include feast and entertainment were held in the era of companions and also subsequent eras. Majority of scholars regard joining such ceremonies as *mustahab* (recommended) unless any violation of a religious rule occurs. The scholars who have diverse opinions about which age the circumcision should be performed indicate that it may be carried out in any time between the birth and the beginning of the adolescence.

Keywords: Khitan/circumcision, circumcision in traditions, ceremony of circumcision, age of circumcision.

GİRİŞ

Bilindiği gibi İslâm dini, Hz. Muhammed (s.a.v.)’den önce gelmiş peygamberlerin bazı uygulamalarını alıp devam ettirmiştir. “Bizden öncekilerin şerîati/Şer‘u men kablenâ” denilen bu uygulamalardan biri de Hz. İbrahim ve oğulları Hz. İshâk ve Hz. İsmail ile başlayan sünnet/hitânâdetidir. Sünnet olmak, hadislerde fitrat gereği yani insan tabiatına yakışan davranışlardan biri olarak nitelendirilmiştir.² Hatta müslüman toplumların öteden beri önem verdikleri bir işlem olması itibariyle, Müslümanlığın alâmetlerinden biri olarak görülmüştür. Ne var ki, İslâm dini, temelde bu geleneğe bağlı kalmışsa da, keyfiyeti ve vakti konusunda bazı yeni hükümler ve sınırlamalar getirmiştir.

1. HİTÂNIN/SÜNNETİN TANIMI

Türkçe’ye “sünnet” diye geçen hitân/الختان kelimesi,³ aslında nizâl/النزال (inmek) ve kıtâl/القتال (savaş) kelimeleri gibi bir mastar olup⁴ erkek olsun kadın olsun cinsel organın ucundan bir kısmın kesilmesi işlemini⁵ veya bu esnada kesilen yeri ve sünnet mahallini⁶ ifade eder ki, bu da erkeğin cinsel organının ucundaki fazla derinin; kadının ise cinsel organının üst kısmındaki derinin (prepus) ve kısmen bızırın (klitoris) alınması şeklinde uygulanır.⁷ Ancak “hitân” kelimesi ile genellikle erkeğin cinsel organının uç kısmındaki fazlalığı alma işlemi kastedilir.⁸ Sünnet amacıyla kesilen ve kesimden sonra kalan deri parçasına da “kulfe/القلفة” veya “ğurle/الغرلة” denir.⁹ Hitân aynı zamanda sünnetçinin yaptığı işe de denir. Sivâk/السواك kelimesi de böyledir. Sivâk, misvâk olarak kullanılan âletin ismi olduğu gibi, diş temizleme işine de denir.¹⁰ Araplar akîka kelimesini akîka yemeği anlamında kullandıkları gibi sünnet için verilen ziyafete/davete de hitân, veya i’zâr ile aynı kökten gelen “azîra/العذيرة-i’zâr/الإعذار” derler;¹¹ erkeğin sünnetine

² Buhârî, “Libâs”, 63, 64; “İsti’zân”, 51; Müslim, “Tahâret”, 49, 50.

³ Bozkurt, Nebî, “Sünnet”, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşamış Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, IV, 1842-1843, s. 1842; Gürkan, Salime Leyla, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, 2010, XXXVIII, 155-157, s. 155; Kadioğlu, Hakan Hadi – Aydın, İbrahim Hakkı – Bekiryazıcı, Eyüp, “Dini ve Tıbbî Açıdan Sünnet”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2006, XXV, 1-16, s. 2.

⁴ İbnü’l-Kayyim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr, *Tuhfetü’l-mevdüd bi ahkâmî’l-mevlûd*, nşr. Salâhuddîn Makbûl Ahmed, Kuveyt: Dâru İlfâfî’-d-Düveliyye, 1416/1996, s. 305.

⁵ İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-‘Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1410/1990, XIII, 137-138; İbn Hacer, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Alî, *Fethu’l-bârî bi şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz, Kâhire: Dâru’r-Reyyân li’t-Türâs, 1407/1986, X, 352-353.

⁶ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 305, 306.

⁷ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 306; Gürkan, a.g.md., XXXVIII, 155.

⁸ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts., I, 301-302; a.mlf., *Ravzatü’l-tâlibîn*, nşr. ‘Âdil Ahmed ‘Abdülmevcûd ve Alî Muhammed Mu’avvaz, Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-‘İlmiyye, ts., VII, 387; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 358-360.

⁹ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 305.

¹⁰ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 306.

¹¹ Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes‘ûd, *Şerhu’s-sünne*, nşr. Züheyr eş-Şâvîş ve Şuayb el-Arnâvût, Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1403/1983, IX, 138; İbnü’l-Esîr, Ebu’s-Saadât Mübârek b. Muhammed, *en-Nihâye fi garibi’l-hadis*, nşr. Tâhir ez-Zâvâ ve Mahmûd et-Tanâhî, Beyrut: el-Mektebetü’l-‘İlmiyye, ts., III,

“hitân/الختان” veya “i’zâr/الإعذار”,¹² kadının sünnetine ise “hafd/الخفض-hifâd/الخصاف” ismini verirler.¹³ Meselâ Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö.55/675) bazı arkadaşlarıyla aynı yılda sünnet olduklarını ifade etmek için (إِعْدَارَ عَامٍ وَاحِدٍ) Aynî yılın sünnet çocuklarıydık) demiştir.¹⁴ Sünnetsiz olanlara ise “ağlef/الأغلف veya aklef/الأقلف” denir.¹⁵ Hadislerde de hitân kelimesi ve müştakları gerek sünnet amelîyesini,¹⁶ gerekse erkek ve kadının sünnet edilen yerlerini ifade ederken,¹⁷ hafd kelimesi kadının sünnet edilmesine¹⁸ has bir anlam taşır.¹⁹

2. SÜNNET UYGULAMASININ DİNSEL VE TARİHSEL KÖKENİ

Barnaba İncili’nde sünnet âdetinin ilk insan ve ilk Peygamber Hz. Âdem ile uygulanmayabışladığına dair bir kayıt bulunmasına rağmen,²⁰ Yahûdî ve İslâm kaynakları, sünnet geleneğinin Hz. İbrahim’a dayandığı hususunda mütefiktir.²¹ İslâmiyet Hz. İbrahim’in bu sünnetini ibkâ ederek uygulamaya devam etmiştir.²² Nitekim Hz. Peygamber ilk sünnet olanın Hz. İbrahim olduğunu belirtmekte,²³

196; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 305, 306; İbn Hacer, *Feth*, IX, 150; Bozkurt, *Hadis’te Folklor Eğlence*, İstanbul: İFAV, 1997, s. 67, 68.

¹² İbn Manzûr, *a.g.e.*, XIII, 138; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 305; İbn Hacer, *Feth*, X, 353.

¹³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XIII, 138; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 305; İbn Hacer, *Feth*, X, 353.

¹⁴ İbrâhîm el-Harbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. İshâk, *Garîbu’l-hadis*, nşr. Süleymân el-Âyid, Mekke: Câmi’atü Ümmi’l-Kurâ, 1405/1985, I, 270; İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Fâris, *Mu’cemu makâyisi’l-luğa*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Beyrut: İttihâdu’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1423/2002, IV, 213; İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Kâsım Alî b. el-Hasen, *Târîhu (Medîneti) Dımaşk ve zikru fadlihâ ve tesmiyetü men hallehâ mine’l-emâsil ev ictâze bi nevâhîhâ min vâridihâ ve ehlihâ*, nşr. Alî Şîrî, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1419/1998, XX, 296; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, III, 196; İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV, 551.

¹⁵ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 305; Gürkan, *a.g.md.*, XXXVIII, 155.

¹⁶ Wensinck, Arent Jean, *el-Mu’cemu’l-müfehres li elfâzi’l-hadisi’n-nebevî (Concordance)*, Leiden: Mektebetü Brill, 1355/1936, II, 10-11(“htn” md.). Bkz. dipnot 71 ve 76.

¹⁷ Wensinck, *a.g.e.*, II, 10-11(“htn” md.). Bkz. dipnot 57.

¹⁸ Bkz. dipnot 144 ve 145.

¹⁹ Gürkan, *a.g.md.*, XXXVIII, 155.

²⁰ “Şeytan tarafından aldatılan pek çokları, dindarlık maskesi altında en dinsiz akideyi va’z ederek, İsa’ya Allah’ın oğlu demekle, Allah’ın sonsuza dek emrettiği sünnet olmayı reddetmekte ve her türlü kirli etin yenmesine izin vermekte...” cümleleriyle başlayan [Barnabas İncili (çev Mehmet Yıldız), Gümüş Basımevi, ts., s. 55] Barnaba İncili’nde ilk defa sünnet olanın Hz. Âdem olduğu kaydedilmiştir. Buna göre Hz. Âdem yasak meyveden yiyince, Allah aşkı için vücudundan bir parça et kesmeye yemin etmiş, affedildikten sonra bu yeminini yerine getirmek için sünnet olmuştur. Âdemoğulları bu âdeti bir süre devam ettirip sonra terk etmişler, Hz. İbrahim bunu yeniden diriltmiştir. Barnabas İncili (çev Mehmet Yıldız), Gümüş Basımevi, ts., s. 81-82.

²¹ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî, *et-Temhid limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-me’ânî ve’l-esânîd*, nşr. Muhammed ‘Abdülkâdir ‘Atâ’, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1424/2003, VIII, 393; İbnü’l-‘Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, *‘Arizatü’l-ahvezi bi şerhi Sahîhi’t-Tirmizî*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, ts., X, 216.

²² İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 335-337, 351-354.

²³ Hadisin tam metni şöyledir: “İlk misafir ağırlayan kimse Hz. İbrahim idi. Yine O seksenli yaşlarında ilk sünnet olan kimsedir. Kadûm ile (veya Kadûm’da) sünnet olmuştur.” İbn ‘Asâkir, *a.g.e.*, VI, 201, No: 1474 ve buna yakın bir lafızla İbn Ebî ‘Asım, Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr, *el-Evâil*, nşr. Muhammed el-‘Acmi,

tâbiîninbüyüklerinden Sa'îd b. el-Müseyyeb de (ö.93/712) "Hz. İbrahim ilk sünnet olan kimseydi." demektedir.²⁴ İbn Abdilberr (ö.463/1071) bu konuda âlimlerin icmâ ettikleri bilgisini vermektedir.²⁵ Tevrat'ta Hz. İbrahim'in ilâhî emre uyarak doksan dokuz yaşında iken on üç yaşındaki oğlu İsmâil ile aynı günde sünnet olduğu bilgisi geçerken,²⁶ bir hadiste seksen yaşında²⁷ kadûm ile veya Kadûm'da²⁸ sünnet olduğu belirtilir.²⁹ İbn Abbâs (ö.68/687-88), Hz. İbrahim'in bazı emirlerle sınıandığını ve onları eksiksiz yerine getirince de insanlara önder kılındığını bildiren âyette³⁰ işaret edilen hususları, içinde sünnetin de yer aldığı temizlikle ilgili emirler olarak açıklamıştır.³¹ Taberî'nin

Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ' li'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts., s. 64, No: 19 (yüz otuz yaşında); Taberânî, Ebu'l-Kâsim Süleymân b. Ahmed, *el-Evâil*, nşr. Muhammed Şükûr, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle ve Dâru'l-Furkân, 1403/1983, s. 36, No: 11 (120 yaşında); Deylemî, Şîreveyh b. Şehredâr, *Müsnedü'l-firdevs*, nşr. es-Sa'îd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts., I, 28, No: 44 (yirmi yaşında) Ebû Hureyre'den merfû' olarak rivâyet etmişlerdir. Elbânî hadisin isnâdının hasen olduğunu belirtmektedir. Bkz. *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1415/1995, II, 351-352, No: 725.

²⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, ts., "Sıfatü'n-Nebî", 4 (II, 703); Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, nşr. Habîbu'r-Rahmân el-'A'zamî, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983, XI, 175, No: 20245; Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Edebü'l-müfred*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1997, s. 428, No: 1250 [Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Sahihi'l-Edebi'l-müfred li'l-İmâmi'l-Buhârî*, Cübeyl: Dâru's-Sıddîk, 1415/1994, s. 483, No: 1250/946]; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed, *el-Musannef*, nşr. Muhammed Şâhîn, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995, V, 317-318, No: 26458.

²⁵ İbn Abdilberr, *et-Temhid*, VIII, 393.

²⁶ *Kitâb-ı Mukaddes, Eski (Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit*, İstanbul: 1949, (*Eski Ahit/Tevrat*), Tekvîn, 17/10-14, 23-27. Yine Tevrat'a göre, Hz. İbrahim, oğlu İshâk dünyaya gelince, onu sekiz günlük iken sünnet etmiştir; o sırada Hz. İbrahim yüz yaşındaydı. Tekvîn, 17/13, 21/4-5. Bkz. *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil) Luka*, 1/59, 2/21.

²⁷ İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nisâbüri, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ'*, nşr. Ebû Hammâd Sagîr el-Ensârî, Re'sülhayme (Birleşik Arap Emirlikleri): Mektebetü Mekketes-Sekâfiyye, 1425/2004, III, 423; İbn Hacer, *Feth*, X, 354-355. Bazı rivâyetlerde^{Hz. İbrahim'in} yüz yirmi yaşında sünnet olduğu kaydedilmektedir. Bazı rivâyetlerde ise yüz otuz yaşında, yetmiş yaşında ve yirmi yaşında sünnet olduğuna dair ifadeler bulunmaktadır. Ancak bu rivâyetler, Hz. İbrahim'in seksen yaşında sünnet olduğuna dair sahih rivâyetlere aykırı düşmektedir. Bkz. Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim İbni'l-Haccâc*, Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1987, XV, 122; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 309-314; İbn Hacer, *Feth*, VI, 450, X, 355, XI, 91-92; Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed, *'Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., XV, 246; XXII, 272; Miras, Kamil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1982, IX, 112; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'ife ve'l-mevdû'a ve eseruhâ's-seyyi' fî'l-ümme*, Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1412/1992, V, 129-134, No: 2112.

²⁸ Kadûm (kaddûm) marangozlukta kullanılan kesici bir alet ya da Suriye'de bir yer adı olarak açıklanmıştır. Bkz. İbnü'l-'Arabî, *a.g.e.*, X, 216; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 27; Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 122; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 307-309; İbn Hacer, *Feth*, VI, 449-450; X, 355; XI, 92; Aynî, *'Umde*, XV, 246; XXII, 272; Karşılızâde Cemaleddin, Cemaleddin Mehmed (ö.1261/1845) *Me'debetü'l-hitân*, İstanbul, 1252, s. 11.

²⁹ Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* (İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*'si birlikte), "Enbiyâ", 8; "İsti'zân" 51; Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Sahihi Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, Beyrut: Dâru'l-Hayâi'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1374/1955, "Fadâil", 151.

³⁰ Bakara 2/124.

³¹ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an (fi) te'vili âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992, I, 574-575; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as, *es-Sünen*, nşr. 'İzzet 'Ubeyd ed-

(ö.310/923) rivâyetine göre kadınların sünnet edilmesi uygulaması Hz. İbrahim'in eşi Hâcer'e dayanmaktadır.³² Hz. İbrahim'den sonra Yahudiler ve Araplar atalarından kalan bu geleneği sürdürmüştür.³³ Tevrat'ta Hz. İbrahim'in, Amâlikâlılarla yaptığı savaş sonunda iki taraftan ölenlerin ayırt edilememesi üzerine, müslümanlık alâmeti olarak sünnetle emrolunduğu rivâyet edilir.³⁴ Öte yandan Tevrat'a göre sünnet olma Tanrı ile Hz. İbrahim arasındaki ahdin hükümlerinden biri hatta bu ahdin sembollerinden biri sayılmış,³⁵ sünnete kutsallık, günahlardan arındırma, ölümden ve cehennemden koruma (kefâret) ve hıristiyan vaftizine benzer şekilde Yahudiyi Yahudi kılma gibi özellikler atfedilmiştir.³⁶ Sünnet olmayanlar ise murdar ile eş anlamlı kabul edilerek, sünnetsiz kimselerin kutsal yerlere girmeleri,³⁷ fışık kurbanının etinden yemeleri³⁸ ve sünnet oluncaya kadar onlara kız verilmesi³⁹ yasaklanmıştır.⁴⁰ Sünnet uygulamasını devam ettirmiş olsa da Hz. Peygamberin buna verdiği değer, Yahudilerin verdiği değerden daha azdır. Zira İslam'daki bu uygulama, Yahudilerde olduğu gibi Allah ile akdedilen bir anlaşma olmaktan çok, bir sağlık koruma (hijyen) meselesidir.⁴¹ Bu sebeple Yahudilikte sünnet hükmü ve uygulaması hala çok önemli bir yer tutmakta ve devam etmektedir.⁴² Nitekim Buhârî'de geçen şu hadis, Hz. Peygamber dönemindeki Yahûdilerin sünnet uygulamasını sürdürdüklerini göstermektedir: “Şam Hıristiyanlarının piskoposu olan İbn Nâtûr'un naklettiğine göre, Bizans İmparatoru Herakleios Beytü'l-Makdis'e geldiğinde, bir gün çok kederlenmişti. Herakleios, yıldızlara bakıp kehânette bulunmaya âşına bir kişiydi. Bu sebeple Patrikler, neden kederli olduğunu sormuşlar, Herakleios da, “Bu gece yıldızlara baktığımda Melikü'l-Hitân'ı (Sünnetlilerin Hükümdarını) zuhûr etmiş gördüm. Bu ümmet içinde sünnet olanlar kimlerdir?” diye sormuştu. Herakleios'a, ‘Yahudilerden

De'âs, Hıms: Dâru'l-Hadîs, 1969-1970, “Tahâret”, 29 (özet olarak); Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts., II, 266; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., I, 149, VIII, 325. Hâkim Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih bir hadis olduğunu söylemiş, Zehebî de *Telhis*'de ona bu hususta muvafakat etmiştir.

³² Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmîyye, 1411/1991, I, 153; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 393.

³³ Bozkurt, “Sünnet”, *DİA*, Ankara, 2010, XXXVIII, 157-159, s. 157; Gürkan, a.g.md., XXXVIII, 156.

³⁴ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, Tekvîn, 17/9-14; 17/23-27; 21/4-5; 34/17; Levililer, 12/1-3; Çıkış, 4/25-26; 13/43-48.

³⁵ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, İşaya, 52/1; Hezekiel, 44/7-9; Yeşu, 5/2-8. Bkz. Bozkurt, “Sünnet”, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 1842; Gürkan, a.g.md., XXXVIII, 156; Kadioğlu-Aydın-Bekiryazıcı, a.g.m., XXV, 2.

³⁶ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, İşaya, 52/1; Hezekiel, 44/7-9.

³⁷ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, İşaya, 52/1; Hezekiel, 44/7-9.

³⁸ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, Çıkış, 13/43-44, 48.

³⁹ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, Tekvîn, 34/13-17.

⁴⁰ Bkz. Ateş, *a.g.e.*, s. 256-257; Gürkan, a.g.md., XXXVIII, 156.

⁴¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (çev. Salih Tuğ), İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2003, II, 1046.

⁴² Aynı, *Umde*, XV, 247; Miras, *a.g.e.*, IX, 112; Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, İstanbul: Beyan Yayınları, ts., s. 254; Bozkurt, “Sünnet”, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 1842; Gürkan, a.g.md., XXXVIII, 156; Kadioğlu-Aydın-Bekiryazıcı, a.g.m., XXV, 2.

başka sünnet olan olmadığı, arzu ederse hâkimiyeti altındaki şehirlerde bulunan bütün Yahudileri katlettirebileceği' söylenildi. ...⁴³Ahd-i Cedid'de Hz. Yahya ve İsa'nın doğumlarının sekizinci günü sünnet olduklarının belirtilmiş olmasına,⁴⁴ üstelik Barnaba İncili'nde, Hz. İsa'nın "Bir köpek, sünnetsiz bir adamdan daha üstündür." sözünün yer almasına⁴⁵ rağmen Pavlusçu ve Petrusçu Hıristiyanlıkta beden değil kalbin sünnetli olmasının önemli olduğu şeklindeki bir yorumla sünnet geleneği terkedilmiştir.⁴⁶ Halbuki Pavlus da sünnet olmuştur.⁴⁷ İbnü'l-Kayyim (ö.751/1350), Hz. İsa'nın Hz. İbrahim'e tâbi olarak sünnet olduğunu, Hıristiyanların bunu kabul ettiklerini ve bunun İncil'in hükümlerinden biri olduğunu ikrar ettiklerini ancak zamanla bu konuda yoldan çıkmış kiliseye uyduklarını belirtmektedir.⁴⁸ Nitekim Ebû Şâme (ö.665/1267) zamanındaki Hıristiyanların çoğunun sünnet olduğu bilgisini vermektedir.⁴⁹ Bununla birlikte günümüzde Mısır (Kıptî) ve Habeşistan (Etiyopya ve Eritre) Ortodoks Kiliseleri Hıristiyanlarda sünnet olmayı emreden kiliseler olarak dikkat çekmektedir.⁵⁰ Şimdilerde ise erkek çocukların sünnet edilmesinin kadın ve erkek sağlığı açısından önemi anlaşılmış, bu ameliye Hıristiyan toplumlarında da yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlamıştır.⁵¹

Hz. İbrahim'in sünnet olma geleneğini devam ettiren Câhiliye Arapları da hem erkeği hem de kadını sünnet ederler, yukarıda ifade edildiği üzere erkeğin sünnetine "hitân" veya "i'zâr", kadının sünnetine ise "hafd/hifâd" ismini verirlerdi. Buhârî'de kaydedilen şu hadis, Câhiliye erkeklerinin sünnet olduğunu ifade etmektedir: "... Bizans İmparatoru Herakleios Beytû'l-Makdis'e geldiğinde, huzuruna Rasûlullah'a dair haber getiren bir kimseyi getirdiler. Herakleios, haberi aldıktan sonra, o zatın sünnetli olup olmadığını kontrolünü istedi. Kendisine, habercinin sünnetli olduğu bildirilince, Herakleios adama "Arap kavmi sünnetli midir?" diye sordu. Adam da: "Sünnet olurlar" cevabını verince, Herakleios: "İşte Bu ümmetin Melik'i zuhur etmiştir" dedi."⁵²Yine Saîd

⁴³ "Bed'u'l-Vahy", 1.

⁴⁴ *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil) Luka*, 1/59; 2/21; *Yuhanna*, 7/23. Hıristiyanlığın ilk yazılı belgelerinden kabul edilen Resullerin İşleri Kitabı'nda, Hz. İbrahim'e sünnet ahdinin verildiği ve Hz. İshâk'ın, doğumunun sekizinci günü Hz. İbrahim tarafından sünnet edildiği kaydedilmiştir. (Bkz. *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil)*, Resullerin İşleri, 7/8). Katolik Hıristiyanlar da IV. asra kadar Hz. İsa'nın sünnet olduğu 1 Ocak tarihini bayram olarak kutlamışlardır. 1 Ocak, yani Noel, Hz. İsa'nın doğumunun sekizinci gününe tesadüf etmektedir. Halen bugün de, Latin Kilisesi'nde kutlanması mecburi olan yortular arasında, Hz. İsa'nın Sünneti (Sirkonsizyon) de bulunmaktadır. Ateş, *a.g.e.*, s. 259; Akpınar, Ali, "Sünnet Olmanın (Hitân) Dini Temelleri", *Uluslararası Türk Kültüründe Beden Sempozyumu*, İstanbul, 04-05 Nisan 2007 (Basılmamış Bildiri), s. 2.

⁴⁵ Barnabas İncili, *The Gospel of Barnabas*, Karachi, 1974, Bölüm 22, s.25.

⁴⁶ Aynı, 'Umde, XV, 247; Miras, *a.g.e.*, IX, 112; Ateş, *a.g.e.*, s. 259-261.

⁴⁷ *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil)*, Filipililere Mektup, 3/5-6.

⁴⁸ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 314, 336.

⁴⁹ İbn Hacer, *Feth*, X, 354.

⁵⁰ Gürkan, *a.g.md.*, XXXVIII, 156-157; Kadıoğlu-Aydın-Bekiryazıcı, *a.g.m.*, XXV, 3.

⁵¹ Bozkurt, "Sünnet", *DİA*, XXXVIII, 158; Gürkan, *a.g.md.*, XXXVIII, 157.

⁵² "Bed'u'l-Vahy", 1.

b. Cübeyr'den (ö.94/713 [?]) nakledildiğine göre, İbn Abbâs'a (ö.68/687-88) Rasûlullah'ın ruhu kabzedildiği vakit sen ne kadardın? diyesorulunca şu cevabı verdi: "O gün ben sünnetliydim ki erkekleri, bulûğ çağına ulaşınca kadar sünnet etmezlerdi."⁵³ Bu hadisten sünnet fiilinin Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde yerleşmiş olduğu sonucuna ulaşılabilir.⁵⁴

Kadınların Câhiliye döneminde sünnet edildiğine, o dönemde kullanımı yaygın olan "İbnu Mukattî'ati'l-Buzûr" (Kadın sünnetçisi kadının oğlu) lakabı şâhitlik etmektedir.⁵⁵ Nitekim Buhârî ve diğerlerinin rivâyetine göre Hz. Hamza Uhud harbinde savaştığı bir sırada, annesi (Ümmü Enmâr) Mekke'de kadınları sünnet eden Sibâ' b. Abdiluzzâ'yı çarpışmaya davet etmiş ve "Ey Sibâ! Ey buzûr kesicisi kadının oğlu buraya gel!" diye meydan okumuştur.⁵⁶ Bu durum, kadınların sünnetinin o dönemde Mekke'de cârî bir uygulama olduğunu göstermektedir. Keza o dönemde kadınların Medine'de de sünnet edildiği görülmektedir. Nitekim Ümmü Atıyye'nin (ö.70/689-90 [?]) anlattığına göre "Bir kadın Medine'de kızları sünnet ederdi. Rasûlullah (kadını çağırarak) kendisine: "Derin kesme Zira derin kesmemen kadın için daha çok lezzet vesilesidir; koca için de daha makbûldür." diye talimat vermiştir."⁵⁷ Hz. Peygamber'in "İki sünnet yeri birbiriyle temasta bulunursa gusûl lazım gelir."⁵⁸ hadisinde ifade ettiği "iki sünnet yerinden" birinin erkeğe, diğerinin ise kadına ait olduğu düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in o zaman uygulanmakta olan kadınların sünnet olmalarına dair âdeti de onaylayıp devam ettirdiği anlaşılmaktadır.⁵⁹ Nitekim İmâm Ahmed b. Hanbel de (ö.241/855) "Bu hadisten, Hz. Peygamber zamanında kadınların da sünnet oldukları anlaşılıyor." demektedir.⁶⁰ Rivâyetlerden kadınların sünnet edilmesi uygulamasına Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahâbe döneminde de devam edildiği anlaşılmaktadır.⁶¹ Nitekim bu rivâyetlerin birinde Ümmü'l-Muhâcir er-Rûmiyye (ö. [?]), Rûm cariyeler arasında esir edildiğini, Hz.

⁵³ Buhârî, "İsti'zân", 51; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978, I, 264, 287, 357.

⁵⁴ Buhârî, Mansûr b. Yûnus, *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402/1982, I, 80.

⁵⁵ Wensinck, "Hitân", *İA*, İstanbul, 1977, V/I, 543-547, s. 543.

⁵⁶ Buhârî, "Megâzî", 24; Ahmed b. Hanbel, III, 501.

⁵⁷ Ebû Dâvûd, "Edeb", 179; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ys., ts., VIII, 299, No: 8137; Hâkim, III, 525; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 324. İbn Hacer hadisin kavî/sağlam olmadığını ancak Enes ve Ümmü Eymen hadislerinden iki şâhidinin bulunduğunu söylemekte, Elbânî ise hadisin hasen olduğunu belirtmektedir. Bkz. İbn Hacer, *Feth*, X, 353; a.mlf., *Telhisu'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebir*, nşr. Hasen b. Abbâs b. Kutb, Mekke: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995, IV, 154-155, No: 2140; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 344-349, No: 722.

⁵⁸ Buhârî, "Gusûl", 28; Müslim, "Hayz", 88 [bkz. "Hayz", 87]; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 83; Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts., "Tahâret", 80; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts., "Tahâret", 111; Mâlik b. Enes, "Tahâret", 71-75; Ahmed b. Hanbel, II, 178; VI, 47, 97, 112, 123, 135, 161, 227, 239, 265.

⁵⁹ Buhârî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, I, 80.

⁶⁰ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 361.

⁶¹ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 348-349.

Osman'a (ö.35/656) götürüldüğünü, kendilerine müslüman olmalarının teklif edildiğini, İslam'ı kabul etmeleri üzerine Hz. Osman'ın, temizlenip sünnet edilmelerini emrettiğini nakletmektedir.⁶² Bu rivâyetten, kadınların sünnetinin Hz. Peygamber tarafından yasaklanmadığını, şayet bir yasaklama olsaydı Hz. Osman'ın İslam'ı kabul eden Rûm cariyelerinin sünnet edilmelerini emretmeyeceği anlaşılmaktadır.⁶³ Başka bir rivâyette de, Hz. Âişe'nin (ö.58/678) erkek kardeşinin kızlarının sünnet merasimi için çocuklara yönelik bir eğlence tertip edildiğinden bahsedilmektedir.⁶⁴ Bir diğer rivâyette ise Hasan-ı Basrî (ö.110/728), Osman b. Ebi'l-Âs'ın (ö.51/671) bir câriyenin sünnet yemeğine davet edildiğini nakletmektedir.⁶⁵ Kaynaklarda ifade edildiği üzere hitânda sünnet olan uygulama, erkeğin sünnetini açıktan yapmak, kadınınkini ise gizlemektir.⁶⁶ Kızların sünnet edilmesi geleneği sıcak iklime sahip Arabistan'ın bir kısmında, Mısır, Orta ve Doğu Afrika ülkeleriyle Güneydoğu Asya'da yaşayan müslümanlar arasında yaygındır.⁶⁷ Çoğunluğu Hanefî olan Türklerde kadınlar sünnet edilmezler. Ebu's-Suûd Efendi (ö.982/1574) kendisine yöneltilen; "Diyar-ı Arab'da avratları sünnet ederler. Bu fiil sünnet midir?" sorusuna "el-Cevap: Müstehâbtır." şeklinde cevap vermiştir.⁶⁸

Erkekler ve kadınlar hakkındaki bütün bu rivâyetlerden sünnetin Hz. İbrahim'in bir uygulaması olarak Hz. Peygamber tarafından devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda kaynaklardayken alan "Hz. İbrahim ilk sünnet olan kimseydi" ifadesi bu açıdan yönlendiricidir.⁶⁹ Araştırmacıların da belirttiği gibi sünnet fiili, müslümanlardan önce Yahûdiler, Eski Mısırlılar, Habeşli Zenciler, Kolklar vs. milletlerce de uygulanmaktaydı.⁷⁰

⁶² Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 426, 427, No: 1245, 1249. Elbânî hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir. Bkz. *Da'ifu'l-Edebi'l-müfred li'l-İmâmi'l-Buhârî*, Cübeyl: Dâru's-Sıddîk, 1415/1994, s. 110, No: 1245/197; *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 348-349.

⁶³ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 348; Ateş, *a.g.e.*, s. 274.

⁶⁴ Hadisin ayrıntılı tahriri için bkz. dipnot 153.

⁶⁵ Hadisin ayrıntılı tahriri için bkz. dipnot 145.

⁶⁶ Ebû Abdillâh b. el-Hâc, Muhammed b. Muhammed, *el-Medhal*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., III, 396; İbn Hacer, III, 396; *Feth*, X, 355.

⁶⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1409/1989, III, 642; Gürkan, a.g.md., XXXVIII, 157. Ebû Abdillâh b. el-Hâc *el-Medhal* adlı eserinde konuyla ilgili şu görüşlere yer vermektedir: "Kadınlarla ilgili olarak mutlak/genel olarak sünnet edilirler mi yoksa Maşrık kadınları ile Mağrib kadınları arasında fark gözetilir mi hususunda ihtilaf edilmiştir. Buna göre Maşrık kadınları yaradılışlarında var olan fazlalık sebebiyle sünnet olmakla emredilirlerken, Mağrib kadınları yaradılışlarında böyle bir fazlalığın bulunmayışı sebebiyle sünnet olmakla emredilmezler. Kadınların sünnetle emredilip emredilmeme hususundaki ihtilaf, sebebin muktezasına râcidir." III, 396.

⁶⁸ Düzdağ, M. Ertuğrul *Şeyhul-İslâm Ebu's-Suud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983, s. 35.

⁶⁹ Canan, İbrahim, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Tuğra Neşriyat, ts., s. 89.

⁷⁰ Canan, *a.g.e.*, s. 89; Gürkan, a.g.md., XXXVIII, 156, 157; Ateş, *a.g.e.*, s. 273.

3. HADİSLERDE SÜNNET

Kur'an'da, sünnetle ilgili bir âyet bulunmamakla beraber, Hz. Peygamber'in hadislerinden hareketle ve Müslüman toplumların tavizsiz uyguladıkları bir gelenek olması itibariyle sünnet olmak, aynı zamanda müslümanlığın alâmeti/simgesi olarak sayılmıştır.⁷¹ İslam dininde sünnetin yerini ve önemini tespitle ilgili olarak birçok hadis bulunmaktadır. Örneğin bu hadislerin birinde, ağzı ve burnu yıkamak, bıyıkları kırmak, tırnakları kesmek, koltuk altı ve apış arasındaki kılları traş etmenin yanısıra sünnet olmak da⁷² fitrat gereği⁷³ yani doğuştan insan tabiatına yaraşan davranışlardan biri sayılmıştır.⁷⁴ Hatta sünnet olmak müslümanlara has şîârlardan/nişânlardan biri olarak görülmüştür.⁷⁵ Hz. Peygamber'in İslâmiyet'e girmek isteyen kimseye sünnet olmasını emrettiği,⁷⁶ bu ameliyenin erkekler için bir sünnet, kadınlar için bir fazilet olduğu,⁷⁷ seksen yaşına da gelse müslüman olan kişinin sünnetsiz kalmaması gerektiği⁷⁸ yönündeki hadislerin yanı sıra -sıhhat durumuyla ilgili tartışmalar bulunsa da- sünnetsiz kimsenin Kâbe'yi tavaf edemeyeceği, namazının kabul olmayacağı ve kestiği hayvanın etinin yenmeyeceği⁷⁹ yönündeki hadislerle⁸⁰ sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn'e ait görüş ve sözler⁸¹ her ne kadar kaynaklarda bunlara muhalif görüş ve rivâyetler bulunsa da⁸² İslâm kültüründe bu geleneğin yerini ve önemini göstermesi açısından dikkat çekmektedir.⁸³ Meselâ Hz.

⁷¹ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, nşr. Sâlim Muhammed 'Atâ' ve Muhammed Alî Mu'avvaz, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002, VIII, 338; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 324-325, 333, 334, 335, 352, 368; Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1993, X, 156; Mevsilî, Ebu'l-Fadl Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, nşr. Mahmûd Ebû Dakika, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts., IV, 167; İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, 1413/1993, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd ve Alî Muhammed Mu'avvaz, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994, X, 480; Subkî, Mahmûd Muhammed Hattâb es-Subkî, *el-Menhelu'l-azbi'l-mevrûd şerhu Süneni'l-İmâm Ebî Dâvûd*, yy. 1974, I, 195; Karslızâde Cemaleddin, *a.g.e.*, s. 5-6; Bandırmalızâde Ahmed Münîb, Ahmed Münîb Efendi (ö.1336/1918), *Ta'rifü'l-hitân*, İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1318/1900, s. 7-9.

⁷² Buhârî, "Libâs", 63, 64; "İsti'zân", 51; Müslim, "Tahâret", 49, 50.

⁷³ Burada fitrata; âdet, sünnet ve din/İslam gibi anlamlar verilmiştir. (Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 393; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 284; İbnü't-Türkmânî, *el-Cevherü'n-nakî*, VIII, 323; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 317, 318-319, 340; İbn Hacer, *Feth*, III, 292-294; VIII, 372; X, 351-352; Aynî, *'Umde*, XXII, 272).

⁷⁴ İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 423; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 393, 395; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 351-357.

⁷⁵ Bkz. dipnot 70.

⁷⁶ Hadisin ayrıntılı tahriri için bkz. dipnot 109.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, V, 75; İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 423.

⁷⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 324.

⁷⁹ İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 396; *el-İstizkâr*, VIII, 338; İbn Hacer, *Feth*, IX, 553.

⁸⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 324; İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424.

⁸¹ Bkz. Abdürrezzâk, *a.g.e.*, XI, 175; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 325-326.

⁸² Bkz. Buhârî, "Zebâih ve Sayd", 22 (*Feth*, IX, 552-553); Abdürrezzâk, *a.g.e.*, XI, 175, No: 20247, 20249; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 325-326; İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424.

⁸³ Bozkurt, "Sünnet", *DİA*, XXXVIII, 158.

Ali(ö.40/661)sünnetli olmayanın şâhitliğini caiz görmemiştir.⁸⁴İbn Abbâs da (ö.68/687-88)“Sünnet olmayanın şâhitliği câiz değildir, namazı kabul olmaz, kestiği de yenmez.”⁸⁵ demiştir. İbn Abdilberr’in (ö.463/1071) rivâyetine göre Câbir b. Zeyd (ö.93/711-12) “Sunnetsiz olanın kestiği yenmez şâhitlik yapması da câiz olmaz.”⁸⁶ demiştir. İkrime(ö.105/723) “Sunnetsiz kişinin kestiği yenmez, haccı da olmaz.”⁸⁷ demiştir. Hitânın hem erkekler hem de kadınlar için fitrat gereği terki mümkün olmayan bir sünnet olduğu görüşünde olan⁸⁸İmâm Mâlik (ö.179/795) “Sünnet olmayanın şâhitliği kabul edilmez ve imamlığı caiz olmaz.”⁸⁹ demiştir. Vekî’ b. el-Cerrâh da (ö.197/812) “Sunnetsiz kişi akıl bâliğ olduğu vakit sünnet olmazsa, şâhitlik yapması caiz olmaz.”⁹⁰ demiştir. Ahmed b. Hanbel (ö.241/855): “Sunnetsiz kişi, (sünnet olup kirden) temizlenmediği sürece kestiği yenmez. Ayrıca namazı da haccı da kabul edilmez. Zira sünnet, İslam’ı tamamlayan bir unsurdur.”⁹¹ demiştir. Bu sebeple Hanefiler, hitânın fitrat gereği terki mümkün olmayan bir sünnet olduğu görüşünde olup hafife almak maksadıyla sünnet olmayı terkeden kimseninadaletini kaybettiği gerekçesiyleşâhitliğini geçersiz saymışlardır.⁹²

Öte yandan Hz. Peygamber’in doğuştan sünnetli olduğukaynaklarda yaygın şekilde kaydedilmekte⁹³ise de, Rasûlullah’ın doğumunun yedinci gününde, dedesi Abdülmuttalib tarafından sünnet ettirildiğine dair rivâyetin daha kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁴

⁸⁴ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 325-326.

⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, V, 20, No: 23324. İbn Hacer, İbn Ebî Şeybe’nin eseri sahih bir isnâdla rivâyet ettiğini söylemektedir. Bkz. *ed-Dirâye fi tahrîci ehâdisi’l-Hidâye*, nşr. Abdullah el-Yemânî, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ts.,II, 173, No: 835. Ay. bkz. Abdürrezzâk, *a.g.e.*, XI, 175, No: 20248; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 325; a.mlf., *Şu’abu’l-îmân*, nşr. Muhammed Sa’id Zağlûl, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1410/1990, VI, 396; No: 8643.

⁸⁶ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 396; a.mlf., *el-İstizkâr*, VIII, 338.

⁸⁷ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 396; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 323-324, 367-368; İbn Hacer, *Feth*, X, 353. Ay. bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 396; a.mlf., *el-İstizkâr*, VIII, 338; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 323-324, 367.

⁸⁸ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, VIII, 338.

⁸⁹ İbn Rüşd, Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *el-Beyân ve’t-tahsîl ve’s-şerh ve’t-tevcîh ve’t-ta’lîl li mesâli’l-müstahrece*, nşr. Muhammed Haccî, Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1408/1984, I, 230; Karâfî, Ebu’l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, *ez-Zahîre*, nşr. Muhammed Haccî ve Muhammed Bû Hubze, Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1415/1994, XIII, 280; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, Ebu Abdillah, *et-Tâc ve’l-iklîl li Muhtasari Halîl*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1398/1978, III, 258; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 320.

⁹⁰ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 367.

⁹¹ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 324, 368.

⁹² Serahsî, *a.g.e.*, X, 156; Mergînânî, Ebu’l-Hasen Alî b. Ebî Bekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyetü’l-mübtedî*, İstanbul: Eda Neşriyat, ts., III, 124; İbnü’l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. ‘Abdülvehîd, *Şerhu Fethi’l-kadir*, nşr. Abdürrezzâk Gâlib el-Mehdî, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415/1995, VII, 394-395; İbn Nuceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn ‘Âbidîn, *a.g.e.*, X, 480.

⁹³ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; İbnü’l-‘Arabî, *a.g.e.*, X, 217.

⁹⁴ Bkz. İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 377-386; a.mlf., *Zâdü’l-me’âd fi heydi hayri’l-ibâd*, nşr. Şuayb el-Arnâvût ve Abdülkâdir el-Arnâvût, Beyrut: Müessesetu’r-Risâle, 1412/1992, I, 81-82; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmâil b.

4. İSLAM HUKUKUNDA SÜNNETİN HÜKMÜ

Konuya ilişkin hadisleri ve müslüman toplumların bu konudaki telakki ve teâmüllerini değerlendiren İslam Hukukçuları, sünnet amelîyesinin hükmü konusunda farklı görüşler ortaya koymuştur. Konuyla ilgili kaynaklarda ifade edildiğine göre erkek bakımından sünnet olmanın hükmü Hanefî ve Mâlikîler'e göre sünnet, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre vâcibtir.⁹⁵ Ancak Hanefîler'e göre bu sünnet, sabah namazının sünneti gibi güçlü/farza yakın bir sünnettir. O, *Sünnet-i Hüda*'dır.⁹⁶ Hatta Hanefîler bunu ezan gibi İslâm'ın şeârinden sayarlar ve topluca terkedilmesine izin verilemeyeceğini, hatta toplu terkin idareci için bir savaş sebebi olacağını belirtirler.⁹⁷ Şâfiîler de, sünnet olmadan bulûğa eren kişinin idareci tarafından sünnet olmaya zorlanması gerektiği kanaatindedirler.⁹⁸ Hattâbî⁹⁹ (ö.388/998), İbnü'l-'Arabî¹⁰⁰ (ö.543/1148), Şevkânî¹⁰¹ (ö.1250/1834) ve Nâsırüddinel-Elbânî'nin¹⁰² (ö.1420/1999) açık ifadeleri, Beyhakî¹⁰³ (ö.458/1066), İbn Teymiyye¹⁰⁴ (ö.728/1328) ve talebesi İbnü'l-Kayyim'in¹⁰⁵ sözlerinin zâhiri, hitânın vâcib olduğu yönündedir. Sünnetin vâcib olduğu görüşünde olanlar, sünnetsiz kimsenin tahâret ve namazının fesada uğrayacağını, çünkü cinsiyet organının

Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Dr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Cîze: Dâru Hecr, 1417/1997, III, 387-389; Karşılızâde Cemaledin, *a.g.e.*, s, 17.

⁹⁵Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Muğnî 'alâ Muhtasari'l-Hırakî*, nşr. Dr. Abdülmuhsin et-Türkî ve Dr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kâhire: Mektebetü Hecr, 1412/1992, I, 115-116; a.mlf., *el-Kâfi fî fikhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, nşr. Muhammed Züheyr eş-Şâviş, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1982/1402., I, 52; Şemsuddîn İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebî Ömer, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1392/1972., I, 109; Merdâvî, Ebü'l-Hasen Ali b. Süleymân, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1419/1998, I, 97-98; İbn Abdilberr, *el-Kâfi fî fikhi Ehli'l-Medîne el-Mâlikî*, nşr. Muhammed Muhammed Mûrîtânî, Riyâd: Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, 1400/1980, II, 1136-1137; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 300-302; İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, nşr. Abdurrahmân b. Muhammed, Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1412/1991, XXI, 113-115; XXII, 64; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258; Serahsî, *a.g.e.*, X, 156; Mevsilî, *a.g.e.*, IV, 167; İbn Nuceym, *a.g.e.*, VIII, 554; Âlemgîr, Ebu'l-Muzaffer Muhammed Evrenğzîb, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts., VI, 445; Seyyid Bekrî, Ebû Bekr Seyyid Bekrî b. Seyyid ed-Dimyâtî, [*Hâşiyetü*] *İânetü't-tâlibîn 'alâ halli elfâzi Fethi'l-mu'in bi şerhi Kurretü'l-ayn bi mühimmâti'd-dîn*, Kâhire: Matbaatü Dâri'l-İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabîyye, ts., IV, 174-175.

⁹⁶ Bandırmalızâde Ahmed Münib, *a.g.e.*, s. 9-10.

⁹⁷ Serahsî, *a.g.e.*, X, 156; Mevsilî, *a.g.e.*, IV, 167; İbn Nuceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 481; Âlemgîr, *a.g.e.*, VI, 444.

⁹⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 323; Nevevî, *Ravza*, VII, 388.

⁹⁹ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 325; İbn Hacer, *Feth*, X, 354.

¹⁰⁰ *Ârizatü'l-ahvezî*, X, 217; İbn Hacer, *Feth*, X, 352.

¹⁰¹ Şevkânî, önceleri hitânın sünnet olduğu görüşünde iken (bkz. *Neylü'l-evtâr şerhu'l-Münteka'l-ahbâr*, I, 113-114) daha sonra kaleme aldığı *es-Seylü'l-cerrâr*, IV, 93'de bu görüşünden, hitânın vâcib olduğu görüşüne döndüğünü belirtmektedir.

¹⁰² *Tamâmu'l-minne fî't-ta'liki 'alâ Fikhi's-sünne*, Riyâd: Dâru'r-Râye, 1409/1989, s. 69.

¹⁰³ *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 325; *el-Cevherü'n-nakî*, VIII, 323.

¹⁰⁴ *Mecmû'u'l-fetâvâ*, XXI, 113-115.

¹⁰⁵ *Tuhfe*, s. 320-321.

ucundaki fazla deride/kulfede idrar kalabileceği için gerekli temizliğin yapılamayacağını, böyle bir kimsenin imamlık yapmasının –kendi başına kıldığı namazlarda mazur sayılsa bile– caiz olmadığını belirtmişlerdir.¹⁰⁶

Kadın bakımından sünnetin hükmü ise Hanefîler'e göre fazilet, Mâlikîler'e göre mendûb, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre vâcibtir.¹⁰⁷

Sonradan Müslüman olan yaşlı kimselerin sünnetinin gerekliliği konusunda da mezhepler arasında tam bir görüş birliği yoktur. Bu kimselerin sünnet edilmesi gerektiğini söyleyen âlimlerin delillerinden biri, yukarıdakaydedilen Ümmü'l-Muhâcir'in, Hz. Osman'ın "İslâm'ı kabul eden kadınların sünnet edilmelerini emrettiğine" dair naklidir.¹⁰⁸ Bu rivâyetten, müslüman olan kadınların sünnet edilmesini emreden Hz. Osman'ın, İslâm'ı kabul eden erkeklerin de sünnet olmasını emrettiği, bunu Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in uygulamasına dayanarak yaptığı hususunu çıkarabiliriz.¹⁰⁹ Nitekim bu görüşü destekleyen bir rivâyete göre, 'Useym b. Kesîr b. Kuleyb'in (ö.?) dedesi Küleyb el-Cühenî (ö.?), Hz. Peygamber'e gelerek "ben müslüman oldum" demiş, Hz. Peygamber de ona "Kâfirlikten kalma saçını at (yani traş ol)!" demiştir. Başka bir rivâyette de Peygamberimiz, Küleyb'in yanındaki diğer bir kimseye "Kâfirlikten kalma saçını at ve sünnet ol!" diye emretmiştir.¹¹⁰ Bu hadis, her Müslüman olanın boy abdesti alması gerektiği gibi saçlarını da traş etmesi gerekir anlamına gelmez. Ancak Hintli ve Mısırlı gayrı müslimler, saçlarının bir kısmını hiç kesmezler, traş olacakları zaman bile bu bölgeye hiç dokunmazlardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber

¹⁰⁶ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 326, 387; Bkz. Şevkânî, Muhammed b. Alî, *Neylü'l-evtâr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts., I, 111-114; a.mlf., *es-Seylü'l-cerrâr el-mütedeffik 'alâ hadâiki'l-ezhâr*, nşr. Mahmûd İbrâhîm Zâyid, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts., IV, 92-93; Karşızâde Cemaleddin, *a.g.e.*, s. 5-6; Bandırmalızâde Ahmed Münîb, *a.g.e.*, s. 7-9.

¹⁰⁷ İbn Hânî, İshâk b. İbrahim, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed*, nşr. Züheyr eş-Şâviş, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1400/1980, II, 151 (No: 1846); Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 116-117; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 109; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, II, 1136-1137; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 300-302; Serahsî, *a.g.e.*, X, 156; Mevsilî, *a.g.e.*, IV, 167; İbn Nuceym, *a.g.e.*, VIII, 554; Âlemgîr, *a.g.e.*, VI, 445; Zuhaylî, *a.g.e.*, I, 306-307, 310; III, 641-642.

¹⁰⁸ Hadisin ayrıntılı tahriri için bkz. dipnot61.

¹⁰⁹ Ateş, *a.g.e.*, s. 276.

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 129; Ahmed b. Hanbel, III, 415; Abdürrezzâk, VI, 10, No: 9835; X, 317-318, No: 19224; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 172; VIII, 323-324. Nevevî hadisin isnâdının kavî olmadığını ifade ederken, Aynî hadisin isnâdında mechûl bir râvinin olduğunu belirtmektedir. (Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 154; Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, nşr. Ebu'l-Münzir Hâlid b. İbrâhîm el-Mısrî, Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999, II, 183). İbnü'l-Kayyim, İbn Hacer ve Elbânî ise hadisin Katâde Ebî Hişâm ve Vâsile b. el-Eska'dan gelen şâhidleriyle birlikte hasen olduğunu söylemektedirler. Bkz. İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 321-322, 330-331, 340-341; İbn Hacer, *Feth*, X, 354; a.mlf., *Telhîsu'l-habîr*, IV, 153, No: 2139; a.mlf., *Tehzibu't-Tehzib*, nşr. Mustafa 'Abdülkâdir 'Atâ', Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994, VII, 143; VIII, 389-390; Elbânî, *İrvâu'l-galil fi tahriri ehâdisi menâri's-sebil*, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1405/1985, I, 120, No: 79; a.mlf., *Sahîhu'l-Câmi'i's-sağîr ve ziyâdetuh*, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1408/1988, I, 269, No: 1251; a.mlf., *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1421/2000. I, 106, No: 356.

küfrün işareti olan bu saçın kesilmesini emretmiştir.¹¹¹ Aynî de (ö.855/1451)“traş ol” emrini Müslüman değilken uzattığı saçlarını traş edip tertemiz olmasını istediği için böyle emretmiştir, şeklinde açıklamıştır.¹¹² Bu iki rivâyete ilaveten Hz. Ali, Hz. Peygamber’in kılıcında asılı olarak buldukları sahifede, “İslâm’da, sünnetsiz olan kimse seksen yaşına varmış olsa bile sünnet edilinceye kadar bırakılmaz.” diye yazılı olduğunu söylemiştir.¹¹³ Atâ’ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732) “Yaşı büyük olan biri müslüman olduğunda, sünnet oluncaya kadar İslâm’ı tamam olmaz” demiştir.¹¹⁴ İbn Şihâb ez-Zührî (ö.124/742) “Kişi İslâm’ı kabul ettiği zaman, yaşı büyük bile olsa, sünnet olmakla emredilirdi.”¹¹⁵ demiştir. Leys b. Sa’d de (ö.175/791) “Yaşı büyük olan biri yaşı seksene varmış bile olsa sünnet oluncaya kadar İslâm’ı tamam olmaz” demiştir.¹¹⁶ Hatta İbnü’l-Kayyim’in naklettiğine göre Sahnûn b. Saîd (ö.240/854) ve bir rivâyette İmâm Ahmed cumhûra muhalefet ederek hayatına mal olsa bile, yaşlı kimselerin sünnet olması gerektiğini söylemişlerdir.¹¹⁷ İbn Abdilberr, Mâlik, Şâfiî (ö.204/820) ve Ebû Hanîfe’nin (ö.150/767) İslâm’ı kabul eden yaşlı erkeklerin sünnet olması gerektiği, kadınlar içinse sünnetin müstehâb olduğu görüşünde olduklarını nakletmektedir.¹¹⁸ Bir başka yerde ise âlimlerden bir topluluğun yaşlı erkeklerin sünnet olmasını müstehâb gördüklerini haber vermektedir.¹¹⁹ Bununla beraber Hasan-ı Basrî Rasûl-i Ekrem’in, kendisine başvurup müslüman olmak isteyen farklı milletlerden insanların sünnetli olup olmadıklarını araştırmadığını söyler.¹²⁰ Nitekim Buhârî, Hasan-ı Basrî’den Hz. Peygamber zamanında Rûm ve Habeş asıllı olanların müslüman olduklarını ve bunların sünnet dâhil hiçbir şey için teftiş edilmediklerini mürsel olarak nakletmektedir.¹²¹ Buna yakın başka bir rivâyette Hasan-ı Basrî “Hz. Peygamber’in zamanında siyah, beyaz, Rûm, Fârisî ve Habeşli insanlar İslâm’a girerlerdi de onlardan hiçbirini (sünnetli mi değil mi) diye teftiş ettirmezdi.”

¹¹¹ Hattâb Subkî, Mahmûd Muhammed, *el-Menhelu’l-azbi’l-mevrûd şerhu Süneni’l-İmâm Ebî Dâvûd*, yy. 1974, III, 226.

¹¹² *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, II, 183 [Tahâret, 119, (No: 340)]; *Umde*, IV, 350-351 [Salât, 76]. Bkz. Hattâb Subkî, *a.g.e.*, III, 226.

¹¹³ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 324. Beyhakî hadisin peşinden “Bu, isnâdında Ehl-i Beyt’in tek kaldığı bir hadistir.” demiştir. Bkz. İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 322-323.

¹¹⁴ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 396; a.mlf., *el-İstizkâr*, VIII, 338; İbn Hacer, *Feth*, X, 353.

¹¹⁵ *el-Edebü’l-müfred*, s. 428, No: 1252 [Elbânî, *Sahîhu’l-Edebi’l-müfred*, s. 484, No: 1252/949]. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 396; a.mlf., *el-İstizkâr*, VIII, 338; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 322, 331; İbn Hacer, *Telhîsu’l-habîr*, IV, 153.

¹¹⁶ İbn Rüşd, *a.g.e.*, I, 231.

¹¹⁷ *Tuhfe*, s. 325, 373. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, VIII, 338; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 115-116; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258; VI, 253; Canan, *a.g.e.*, s. 90.

¹¹⁸ *el-İstizkâr*, VIII, 338.

¹¹⁹ *et-Temhîd*, VIII, 396.

¹²⁰ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 115; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 109; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 328, 373.

¹²¹ *el-Edebü’l-müfred*, s. 428, No: 1251 [Elbânî, *Sahîhu’l-Edebi’l-müfred*, s. 483-484, No: 1251/947]. Bkz. İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 328-329.

demıştır.¹²² İbnü'l-Münzir¹²³ ve İbn Abdilberr de yaşlı kimselerin sünnet olmamasına ruhsat verdiğine ve bunda bir beis olmadığına dair Hasan-ı Basrî'den gelen rivâyet bulunduğunu naklederler.¹²⁴ İbn Abdilberr ayrıca doğru görüşün bu olduğunu belirtir.¹²⁵ Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem¹²⁶ (ö.268/882) ile Ahmed b. Hanbel de yaşlı iken müslüman olan kimsenin sağlığına zarar gelmesinden endişe edilmesi durumunda sünnet olmayabileceği görüşündedir.¹²⁷ Hanefiler ve Şâfiîler de bu görüştedirler.¹²⁸ Hasan-ı Basrî'nin sözlerine şöyle bir açıklama getirilmiştir: "Hz. Peygamber'in huzurunda müslüman olan bu kimseler teftiş edilmediler, çünkü Araplar ve Yahudilerin hepsi sünnet oluyorlardı. Hıristiyanlardan başka sünnet olmayan yoktu ki Hıristiyanlar da sünnet olanlar, sünnet olmayanlar diye iki gruptan müteşekkildi."¹²⁹ Bu durumda Hasan-ı Basrî'nin bahsettiği kimselerin Müsevî-Hıristiyanlar'ın izlerini taşıdıkları ve Hz. Peygamber'in onların sünnet olduklarını bildiği ortaya çıkmaktadır.¹³⁰ Avret mahallinin açılmasının haram olması sebebiyle, yaşlı kimselerin sünnet olmalarının caiz olmadığı ileri sürülmüştür. Ancak bu iddiaya, dîni bir vazife olmasından dolayı mübah olduğu, bu hususta avret mahallinin açılmasının haram olmadığı şeklinde cevap verilmiştir.¹³¹ Hitânın dinin şîârından olan bir vecîbe olup onunla Müslümanın kafirden ayırd edildiği, avret mahallinin onun için açıldığı, şayet vecîbe olmasaydı bir sünnetin yerine getirilmesi için setr-i avret gibi bir farzın terkedilmeyeceği kaydedilmiştir.¹³²

Çocuğun sünnet ettirilmesi babasının,¹³³ babasının olmadığı durumda vasîsinin görevidir.¹³⁴ Müslüman olan erkek kölelerin ve câriyelerin sünnet ettirilmesi görevi de efendilerine aittir.¹³⁵

¹²² Abdullah b. Ahmed, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed*, II, 151, No: 1846; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 115; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 109; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 328, 373.

¹²³ (ö. 318/930 [?]). Bkz. Kallek, Cengiz, "İbnü'l-Münzir en-Nisâbüri", *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 158-159, s. 158.

¹²⁴ *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ'*; III, 424; *et-Temhîd*, VIII, 396; *el-İstizkâr*, VIII, 338.

¹²⁵ *et-Temhîd*, VIII, 396; *el-İstizkâr*, VIII, 338.

¹²⁶ Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258.

¹²⁷ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, VIII, 338; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 52; Nevevî, *el-Minhâc*, III, 148; İbn Hacer, *Feth*, X, 353-354; Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, II, 183; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 373-374; Merdâvî, *a.g.e.*, I, 98.

¹²⁸ İbn Nüceym, *a.g.e.*, VIII, 553, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 480; Âlemgîr, *a.g.e.*, VI, 445; Nevevî, *el-Minhâc*, III, 148; a.mlf., *Ravza*, VII, 387; Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, II, 183.

¹²⁹ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 334, 335; Ulvan, Abdullah Nâsıh, *Terbiyetü'l-evlâd fi'l-İslâm*, Kâhire: Dâru's-Selâm, 1401/198, II, 105.

¹³⁰ Ateş, *a.g.e.*, s. 277.

¹³¹ İbn Hacer, *Feth*, X, 354.

¹³² Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 115-116; İbnü'l-'Arabî, *a.g.e.*, X, 217; Aynî, *'Umde*, XXII, 45; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 325, 333-334, 342; Buhâtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, I, 80.

¹³³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 323; Nevevî, *Ravza*, VII, 388; a.mlf., *el-Mecmû'*, I, 300, 306; a.mlf., *el-Minhâc*, III, 148; Kâdîhân, Ebü'l-Mehâsin Hasen b. Mansûr, *Fetâvâ Kâdîhân* (Âlemgîr'in *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*'sinin kenarında), III, 409; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 346; Karlızâde Cemaledin, *a.g.e.*, s. 30; Bandırmalızâde Ahmed Münîb, *a.g.e.*, s. 10.

¹³⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 323; Zuhaylî, *a.g.e.*, VIII, 143.

5. SÜNNET MERASİMİ

Sünnet vesilesiyle ziyafet verip eğlence tertip edilmesi çok eskilere uzanan bir gelenektir.¹³⁶ “Azîra/i’zâr” denilen bu ziyafet esnasında, def eşliğinde oyunlar oynanırdı.¹³⁷ Fâkihî’nin (ö.278/891-92 [?]) *Ahbâru Mekke* adlı eserinde Mekke’de Câhiliye ve İslâm dönemlerinde düğün, sünnet vb. vesilelerle yapılan eğlenceler hakkında verdiği bilgilere göre, gerek Câhiliye devrinde gerekse İslâmî dönemde ziyafet vermek (velîme/düğün yemeği) ve def çalıp eğlenmek, düğünlerin başlıca özelliklerindendi.¹³⁸ Nitekim Hz. Peygamber’in sünnetli olarak dünyaya gelmeyi, dedesi Abdülmuttalib (ö.577 m.) tarafından doğumunun yedinci günü sünnet edildiğini ileri süren rivâyetlerde, Abdülmuttalib’in Hz. Peygamber’i sünnet ettirdiği, bu vesile ile Kureys’e ziyafet verdiği kaydedilmektedir.¹³⁹ Daha önce temas edildiği üzere Hz. Peygamber’in sünnetli olarak dünyaya gelip gelmediği ayrı bir araştırma konusu olmakla beraber, burada ortaya çıkan husus, Câhiliye devrinde sünnet vesilesiyle ziyafet verme uygulamasının mevcut olduğudur.¹⁴⁰

Ancak sünnet yemekleri, evlilik vesilesiyle verilen düğün yemekleri kadar önemsenmemiştir. Çünkü sünnetin ilan edilip edilmemesi, toplumun ahlâkını koruması açısından nikâh gibi büyük bir önem taşımaz.¹⁴¹ Üstelik Arap toplumunda eskiden beri var olan sünnet yemeği verme âdeti, erkeklerin sünnet merasimlerine has bir uygulamadır. Zira bu uygulama, sünnetin kadınlar için gizli yapılması gerektiğine dair o dönemde varolan yaygıncanaatten dolayı kadınlar hakkında hoş görülmemiştir.¹⁴²

Hz. Peygamber döneminde sünnet düğünü yapıldığı bilinmemektedir.¹⁴³ Nitekim fakîh sahâbilerden Osman b. Ebi’l-Âs (ö.51/671), Asr-ı Saâdet’te böyle bir uygulama bulunmadığı gerekçesiyle sünnet düğünü için yapılan davete icabet etmemiştir.¹⁴⁴ Hasan-ı Basrî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Osman b. Ebi’l-Âs sünnet yemeğine davet edildi. Ancak o icabet etmekten kaçındı. ‘Kendisine niçin icabet etmiyorsun?’ denilince: ‘Biz Rasûlullah döneminde, ne sünnet düğününe giderdik ne de ona davet edilirdik.’ cevabını vermiştir.”¹⁴⁵ Ancak Taberânî’nin (ö.360/971) bir diğer rivâyeti Osman b. Ebi’l-Âs’ın

¹³⁵ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 323; İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 163.

¹³⁶ Muhammed Hamidullah, *a.g.e.*, II, 1046; Bozkurt, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 158.

¹³⁷ Bozkurt, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 158; “Eğlence”, *DİA*, İstanbul, 1994, X, 483-488, s. 484.

¹³⁸ Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk, *Ahbâru Mekke fî kadîmi’d-dehr ve hadîsîh*, nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, Beyrut: Dâru Hıdır, 1414/1994. Bkz. III, 21-32. Ay. bkz. Bozkurt, *a.g.e.*, s. 59; “Sünnette Düğün”, *Mehir*, Konya, 1999, III, 29-38, s. 35; “Eğlence”, *DİA*, X, 484.

¹³⁹ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 385-386; a.mlf., *Zâdü’l-me’âd*, I, 81-82; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, III, 389.

¹⁴⁰ Ateş, *a.g.e.*, s. 278.

¹⁴¹ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 208; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 108.

¹⁴² Bozkurt, “Sünnette Düğün”, *Mehir*, III, 35; *a.g.e.*, s. 69.

¹⁴³ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 207; Bozkurt, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 158; Yaran, Rahmi, “Düğün”, *DİA*, İstanbul, 1994, X, 15-16, s. 16.

¹⁴⁴ Yaran, Rahmi, *a.g.md.*, X, 16.

¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, IV, 217; İbn Hânî, *Mesâilü’l-İmâm Ahmed*, II, 249, No: 2392; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, IX, 57, No: 8381. Heysemî isnâdında bulunan Muhammed b. İshâk’ın sika ancak müdellis bir râvi

icabetten kaçındığı bu sünnetin, bir kız çocuğunun sünneti olduğunugöstermektedir. Nitekim Hasan-ı Basrî aynı olayı şöyle anlatır: “Osman b. Ebi'l-Âs sünnet yemeğine davet edildi. Kendisine ‘Sen bunun ne olduğunu biliyor musun? Bu bir câriyenin sünnetidir’ denildi. Bunun üzerine O: ‘Bu, bizim Rasûlullah döneminde görmediğimiz bir şeydir’ dedi ve yemek yemeyi reddetti.”¹⁴⁶ Bu rivâyete göre Osman b. Ebi'l-Âs'ın sünnet yemeği davetine icabet etmemesi, bu yemeğin bir câriyenin sünneti üzerine tertip edilmiş olmasına bağlanmıştır. Zira daha önce de ifade edildiği gibi Araplar'da câri olan âdet, sünnet uygulamasının kadınlar için gizli yapılmasıdır.¹⁴⁷ Bu rivâyet aynı zamanda söz konusu sünnet yemeklerinin ashâb döneminde ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir.¹⁴⁸ Bu görüşü destekleyen başka bir rivâyette İbn Ömer'in (ö.73/692) âzadlısı Salim b. Abdullah (ö.106/725) yaşadığı bir hadiseyi şöyle anlatmaktadır: “İbn Ömer, beni ve Nuaym b. Abdullah'ı sünnet ettiğinde bize bir koç kesmişti. Bundan dolayı çocuklar karşısında mutlu olduğumuzu hissettik.”¹⁴⁹ Sünnete bağlılığı ile bilinen Ahmed b. Hanbel'in davet edildiği bir sünnet düğününe icabet edip yemek yemiş olması,¹⁵⁰ bu geleneğin daha sonraki dönemlerde de yaygın bir şekilde icra edildiğine dair kuvvetli bir delil teşkil etmektedir.

Sahâbe dönemi ve sonrasında sünnet merasimlerinde evlilikte olduğu gibi eğlence tertiplenirdi.¹⁵¹ Nitekim İbn Sîrîn'in (ö.110/729) naklettiğine göre, “Hz. Ömer (ö.23/644) bir def ve şarkı sesi duyduğunda ‘Nikâh mı yoksa hitân mı?’ diye sorar, eğer nikâh veya

olduğunu ifade etmektedir. (*Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988, IV, 60). Elbânî ise “Eğer İbn İshâk'ın an'anesi olmasaydı hadisin isnâdı ceyyid olurdu. Çünkü İbn İshâk müdellistir. Heysemî de bu nedenle hadisi (IV, 60) illetli görmüştür.” demektir. (*Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 348). *Fethu'l-bârî* adlı eserinde bu rivâyete yer veren İbn Hacer hadisin sıhhatine yönelik herhangi bir hüküm beyanında bulunmamıştır. Bkz. IX, 150; X, 355.

¹⁴⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IX, 57, No: 8382. Heysemî isnâdındaki Ebû Hamza el-'Attâr'ı Ebû Hâtîm'in tevsik ettiğini, diğerlerinin ise zayıf gördüklerini belirtmektedir. *a.g.e.*, IV, 60. Elbânî, Ebû Hamza hakkında şunları söylemektedir: “Ebû Hamza –ki ismi İshâk b. er-Rebi'dir– Ebû Hâtîm'in dediği gibi *hasenü'l-hadis*'tir. İsnâddaki diğer râviler ise tevsik edilmiş râvilerdir. Eğer Hasanü'l-Basrî bu hadisi Osman b. Ebi'l-Âs'tan işitmişse bu hasen bir isnâddır.” (*Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 348). *Fethu'l-bârî* adlı eserinde bu rivâyete yer veren İbn Hacer hadisin sıhhatine yönelik herhangi bir hüküm beyanında bulunmamıştır. Bkz. IX, 150; X, 355.

¹⁴⁷ İbn Hacer, *Feth*, X, 355.

¹⁴⁸ Yaran, Rahmi, *a.g.md.*, X, 16.

¹⁴⁹ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 426-427, No: 1246; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, III, 557, No: 17164 (ay. bkz. No: 17163). Elbânî hadisin mevkûf ve isnâdının zayıf olduğunu belirtmektedir. *Da'ifu'l-Edebi'l-müfred*, s. 110-111, No: 1246/198, 2 nolu dipnot.

¹⁵⁰ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 208; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 108; Buhûfî, *Şerhu Münteha'l-irâdât dakâiku uli'n-nühâ li şerhi'l-Münteha*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1993, III, 33; Mustafa er-Ruhaybânî, Mustafa b. Sa'd, *Matâlibu uli'n-nühâ fi şerhi Gâyeti'l-münteha*, el- Beyrut: Mektebu'l-İslâmî, 1415/1994, V, 234.

¹⁵¹ Bozkurt, “Sünnette Düğün”, *Mehir*, III, 35; *a.g.e.*, s. 68.

hitân denirse sesini çıkarmazdı.”¹⁵² İkrime de (ö.105/723) şunu anlatır: “İbn Abbâs oğullarını sünnet ettirdi. Beni gönderdi, ben de düğünde oynayacak oyuncuları çağırdım. Onlar da geldiler ve oynadılar. İbn Abbâs da onlara dört dirhem ücret verdi.”¹⁵³ Ümmü Alkame (Mercâne) de (ö.?) şu olayı aktarmaktadır: “Erkek kardeşinin kızları (yeğenleri) sünnet edildiğinde Hz. Âişe’ye ‘Çocukları eğlendirecek birini çağıralım mı?’ diye sorulunca: ‘Peki’ dedi. Bunun üzerine ben de Adî’ye haber gönderdim. Adî, kendilerini eğlendirmek için çocuklara gitti. Ardından Hz. Âişe eve uğradı. Adamı şarkı söylerken gördü. Aynı zamanda çok şiir bilen birisi olan adam, coşkudan kendini kaybetmiş bir şekilde başını sallıyordu. Hz. Âişe bunun üzerine şöyle dedi: ‘Öf! Bu adam bir şeytan, onu dışarı çıkarın, onu dışarı çıkarın.’¹⁵⁴

Tâbiîn devrinde sünnet düğünlerinde söylediği şarkılarla ün kazanan sanatçılar vardır.¹⁵⁵ Daha sonra gelen fakîhler ve dört mezhep imâmı, dinî kuralları ihlâleden bir araç haline getirilmemesi kaydıyla böyle günlerde ziyafet verip eğlenmeye karşı çıkmamış, bunlara katılmayı müstehâb saymışlardır.¹⁵⁶ Meselâ Muvaffakuddîn İbn Kudâme (ö.620/1223) ve Şemsuddîn İbn Kudâme (ö. 682/1283), genel dînî esaslar çerçevesinde icra edilen bu tür bir düğüne katılmanın müstehâb olacağını söylemekte, Ebû Hanîfe, İmâm Mâlikve Şâfiî’nin de bu görüşte olduğunu belirtmektedirler.¹⁵⁷

6. ÇOCUKLARIN SÜNNET OLMA YAŞI

İslam dini, sünnet konusunda temelde geçmiş uygulamalara bağlı kalmakla beraber, sünnet olmanın vakti konusunda bazı sınırlamalar getirmiştir. Busınırlamalardan biri de, çocukların hangi yaşta sünnet edileceği meselesidir. Bu konuda Yahudilerle Müslümanlar arasında farklı uygulamalar bulunduğu gibi, Müslümanlar arasında da bazı farklılıklar söz konusudur.

Tevrat’ta çocukların ne zaman sünnet olacaklarına dair yedinci ve sekizinci gün olmak üzere iki farklı vakitten söz edilmesine rağmen, Yahudiler çocuklarını doğumun sekizinci günü sünnet etmişlerdir. Tevrat’ın Levililer kitabında Allah, Hz. Musa’ya doğan

¹⁵² Abdürrezzâk, *a.g.e.*, XI, 5, No: 19738; Sa’id b. Mansûr, Sa’id b. Mansûr el-Mekkî, *es-Sünen*, nşr. Habîburrahmân el-‘A’zamî, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, ts., I, 203; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 290; Beğavî, *Şerhu’s-sünne*, IX, 49, No: 2267.

¹⁵³ Fâkihî, *a.g.e.*, III, 323, No: 1726; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Te’vilü muhtelifi’l-hadîs*, nşr. Muhammed Muhyiddîn, Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1419/1999, s. 421; a.mlf., *Uyûnu’l-ahbâr*, Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1343/1925, I, 322; Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *Rabû’l-ibrâr ve nusûsu’l-ahbâr*, nşr. Abdülemîr Ali Mihennâ, Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî li’l-Matbûât, 1412/1992, V, 28.

¹⁵⁴ Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 427, No: 1247 [Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Sahihu’l-Edebi’l-müfred li’l-İmâmi’l-Buhârî*, s. 482, No: 1247/945].

¹⁵⁵ Meselâ bkz. Günel, Fuat, “İbn Süreyc”, *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 366-367, s. 366.

¹⁵⁶ Beğavî, *Şerhu’s-sünne*, IX, 137-138; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 207-208; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 107-108; Buhûtî, *Şerhu Münteha’l-irâdât*, III, 33; Mustafa er-Ruhaybânî, *a.g.e.*, V, 234.

¹⁵⁷ *el-Muğnî*, X, 207-208, No: 1220; *eş-Şerhu’l-Kebîr*, VIII, 107-108.

her erkek çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini emrederken,¹⁵⁸ Tekvîn kitabında Hz. İbrahim'e, doğan her erkek çocuğun sekiz günlük iken sünnet edilmesini emretmiş, O da bu buyruğu derhal yerine getirmiştir.¹⁵⁹ Görüldüğü gibi Tevrat'ta emredilen her iki uygulama arasında çelişki vardır. Anlaşılan o ki, Yahudiler bu konuda Hz. Musa'ya emredileni tutmayarak, Hz. İbrahim'e emredileni benimsemeye devam etmişler ve çocuklarını doğumunun sekizinci günü sünnet ettirmişlerdir. Nitekim Yahudilerin sekizinci gün sünnet uygulamaları, Hz. Yahya ve Hz. İsa zamanında da devam etmiştir. Zira Luka İncili'nde bildirildiğine göre, Hz. Yahya ve Hz. İsa doğumlarının sekizinci günü sünnet olmuşlardır.¹⁶⁰ Yine Hıristiyanlığın ilk yazılı belgelerinden kabul edilen Resûllerin İşleri Kitabı'nda, Hz. İbrahim'e sünnet ahdinin verildiği ve Hz. İshâk'ın, doğumunun sekizinci günü Hz. İbrahim tarafından sünnet edildiği kaydedilmiştir.¹⁶¹ Yahudilerin sünnet uygulamaları, Hz. Peygamber zamanında da sekizinci günde cereyan ediyordu. Bundan dolayı İslâm'da, doğumun sekizinci günü sünnet yapmak Yahudileri taklit sayılacağından mekruh kabul edilmiştir.¹⁶² Nitekim Hz. Peygamber, sünnetin doğumun sekizinci gününde olmasına dair Yahudi uygulamasını uygun görmemiş ve onlara muhalefet olsun diye torunları Hz. Hasan (ö.49/669) ve Hz. Hüseyin'i (ö.61/681) doğumlarının yedinci günü sünnet ettirmiştir.¹⁶³ Bu durumda, sünnetin doğumun yedinci günü yapılmasının mekruh olduğuna dair görüşün isabetli olmadığı ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁴ Bununla beraber sünnetin doğumun yedinci gününde yapılıp yapılamayacağı meselesinde İslam âlimleri ihtilaf etmiştir. Bazı âlimler, sünnetin doğumun yedinci gününde yapılmasının Yahudi âdeti olduğu için mekruh olduğu görüşündedir.¹⁶⁵ Meselâ kendisine doğumunun yedinci gününde küçük çocuğun sünnet edilip edilemeyeceğine dair soru sorulan Hasan-ı Basrî Yahudilere muhalefet olsun diye bundan hoşlanmadığını belirtmiştir.¹⁶⁶

¹⁵⁸ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, Levililer, 12/3.

¹⁵⁹ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, Tekvîn, 17/12; 21/5.

¹⁶⁰ *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil)*, Luka, 1/59; 2/21.

¹⁶¹ *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil)*, Resullerin İşleri, 7/8.

¹⁶² Ateş, a.g.e., s. 275.

¹⁶³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, nşr. Târik b. 'İvazullâh b. Muhammed ve 'Abdulmuhsin el-Hüseynî, Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995, VII, 12, No: 6708; a.mlf., *el-Mu'cemu's-sağîr*, (*er-Ravdu'd-dânî ile'l-mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî*), nşr. Muhammed Şükür Mahmûd el-Hâcc, Beyrut ve Ammân: el-Mektebu'l-İslâmî ve Dâru 'Ammâr, 1405/1985, II, 122, No: 891; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 324; a.mlf., *Şu'abu'l-îmân*, VI, 394-395, No: 8638. Hadis Câbir rivâyetinden zayıftır. Ancak hadis İbn Abbâs [bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 176, No: 558], Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkır [bkz. 144 nolu dipnot] ve Âişe'den [bkz. İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebîr*, nşr. Ebû Âsım Hasen b. Abbâs b. Kutb, Mekke: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995, IV, 155] gelen şahidleri nedeniyle hasendir. Bkz. İrâkî, *el-Muğnî 'an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-ihyâi mine'l-ahbâr* (bkz. Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd, *Tahrîcu ehâdisi İhyâi 'ulûmi'd-dîn*, Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1408/1987, II, 998, No: 1415); Heysemî, a.g.e., IV, 59; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 503; X, 353, 355; a.mlf., *Telhîsu'l-habîr*, IV, 155-156, No: 2141/3; Elbânî, *İrvâu'l-galil*, IV, 379-385, No: 1164.

¹⁶⁴ İbn Hacer, *Feth*, VI, 449; Ateş, a.g.e., s. 275.

¹⁶⁵ İbn Hacer, *Feth*, X, 352.

¹⁶⁶ *Şerhu's-sünne*, XII, 111'de bu şekilde senedsiz muallak olarak.

İbn Abdilberr bu konuda şöyle demiştir: “Âlimlerden bir topluluk çocukları yedinci günde sünnet etmeyi mekruh görmüştür. Hasan-ı Basrî’den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Yedinci günde sünneti Yahudilere muhalefet olsun diye mekruh görüyorum.”¹⁶⁷

Çocuğun sünnet edileceği vakti açıkça ifade eden bir nas olmadığından, müctehid imâmlar bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

6.1. İmâm Şâfiî (ö.204/820)

İmâm Şâfiî’ye göre; çocuğun yedi günlük iken sünnet edilmesi mendûbtur/müstehâbtir.¹⁶⁸ Yedi günlük olmadan önce sünnet etmek mekruhtur.¹⁶⁹ Çünkü Rasûlullah torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i yedi günlük iken sünnet ettirmiştir.¹⁷⁰ Eğer bu mümkün değilse kırk günlük olunca, bu da olmazsa, yedi yaşında sünnet edilir.¹⁷¹

Bazı kaynaklarda Şâfiîler’in, Hanefîler ve Mâlikîler gibi Yahudilere benzememek maksadıyla çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini mekruh gördükleri zikredilmişse de,¹⁷² Hz. Peygamber’in, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i yedi günlükken sünnet ettirdiğine dair rivâyete dayanan Şâfiîler¹⁷³ çocuğun doğumun yedinci gününde sünnet edilmesini müstehâb görürler.¹⁷⁴

6.2.- İmâm Mâlik b. Enes (ö.179/795)

İbnü’l-Münzir bu konuyla ilgili olarak İmâm Mâlik’in şu görüşlerine yer vermiştir: “Fukahâ, sünnetin vakti hususunda ihtilâf etmiştir. Hasan-ı Basrî ve Mâlik b. Enes’in de içinde bulunduğu bir grup âlim, Yahudilere muhalefet etmek amacıyla çocuğun, yedinci gününde sünnet edilmesini kerih görmüşlerdir.¹⁷⁵ Hasan-ı Basrî,¹⁷⁶ bunun çocuğun sağlığı için tehlikeli olduğunu söylemiş, İmâm Mâlik de “doğru olan Yahudilere muhalefet etmektir” demiştir.”¹⁷⁷ Nitekim İmâm Mâlik’e göre çocuk, namaza

¹⁶⁷ *et-Temhîd*, VIII, 395.

¹⁶⁸ Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 303; Aynî, *‘Umde*, XV, 247; XXII, 272; Zuhaylî, *a.g.e.*, I, 310; Miras, *a.g.e.*, IX, 112.

¹⁶⁹ Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 303; Zuhaylî, *a.g.e.*, I, 310.

¹⁷⁰ Aynî, *‘Umde*, XXII, 272.

¹⁷¹ Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 302-303; a.mlf., *Ravza*, VII, 387-388; Seyyid Bekrî, *a.g.e.*, IV, 175; Seyyid Sâbık, *Fikhu’s-sünne*, nşr. Dâru’l-Feth, Kâhire: Dâru’l-Feth li’l-İ’lâmi’l-‘Arabî, 1418/1998, I, 46.

¹⁷² Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Mevsû’atü’l-fikhîyye*, Kuveyt: 1404/1983-1429/2008, XIX, 29.

¹⁷³ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 324.

¹⁷⁴ Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 303; Aynî, *‘Umde*, XV, 247; XXII, 272; Zuhaylî, *a.g.e.*, I, 310; Miras, *a.g.e.*, IX, 112.

¹⁷⁵ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395.

¹⁷⁶ *Tuhfe*, s. 349’da Süfyân es-Sevrî şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁷ İbnü’l-Münzir, *el-İsrâf ‘alâ mezâhibi’l-‘ulemâ’*, III, 423-424. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 110; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 349; İbn Hacer, *Feth*, X, 355.

alıştırıldığı vakit olan yedi-on yaşları arası¹⁷⁸ veya sünnete dayanabileceği zaman sünnet yapılabilir.¹⁷⁹ Ancak doğduğu gün ile yedi günlük iken bu işi yapmak mekruhtur. Çünkü bu Yahudilerin âdetidir.¹⁸⁰ Abdullah b. Vehb (ö.197/813) şöyle demiştir: “İmâm Mâlik’e çocuk yedinci günde sünnet olur görüşünde misin?” dedim. Bana: “Hayır. Bu görüşte değilim. Çünkü bu Yahudilerin işlerindedir. Bugünde sünnet olmak, daha önce insanların yaptıkları işlerden değildi; son zamanda ortaya çıktı.” dedi. Kendisine: “Çocuğun sünnet vakti ne zamandır?” dedim. “Namaza alıştırıldığı zamandır” dedi. Ben bu sefer kendisine: “O halde bu, on yaş veya bundan daha küçük bir yaş olmalı”¹⁸¹ dedim. “Evet” dedi ve şunu ekledi: “Sünnet fitrattandır.”¹⁸² İmâm Mâlik’e göre çocuk bulûğa ermeden, en geç on yaşından önce sünnet edilmelidir.¹⁸³ Velid b. Müslim (ö.195/810), Mâlik’e sünnetin yedinci günde yapılması hususunu sorduğunu Mâlik’in de kendisine: “Bunu bilmiyorum. Fakat sünnet bir temizliktir, ne kadar erken yapılırsa o kadar çok hoşuma gider” dediğini nakletmektedir.¹⁸⁴ İbnü’l-Münzir sözlerine şöyle devam etmektedir: “İmâm Mâlik ‘Bizim memlekette çocuklar genellikle çocuğun süt dişleri döküldüğü vakit sünnet edilir.’¹⁸⁵ demiştir.”¹⁸⁶ Hitânla ilgili sünnetlerden birinin, onu on yaş sonrasına bırakmak olduğunu belirten Mâlikî İbnü’l-‘Arabî ise(ö.543/1148), sünnetin vaktini tayin hususunda sadece Yahudilerin acele ettiğini haber vermektedir.¹⁸⁷

6.3. İmâm Ahmed b. Hanbel (ö.241/855)

Ahmed b. Hanbel “Çocuğun sünnet edileceği vakit hususunda bir şey işitmedim.” demiştir.¹⁸⁸ İmâm Ahmed’e göre çocuğun tahâret ve namazla mükellef oluncaya kadar yani bulûğa ermeden sünnet edilmesi vâcibtir.¹⁸⁹

İbnü’l-Kayyim İmâm Ahmed’in bu konudakigörüşlerine şöyle yer verir:¹⁹⁰ “Çocuğun yedinci günü sünnet edilmesi meselesi hakkında iki ayrı görüş vardır. Her iki görüş de

¹⁷⁸ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Karâfî, *a.g.e.*, IV, 167; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258.

¹⁷⁹ Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258.

¹⁸⁰ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; İbn Hacer, *Feth*, X, 355; Karâfî, *a.g.e.*, IV, 167; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258; Subkî, *a.g.e.*, I, 196; Zuhaylî, *a.g.e.*, III, 641.

¹⁸¹ Daha önce geçtiği gibi bazı kaynaklarda bunun yedi ile on yaş arası olduğu ifade edilmektedir. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Karâfî, *a.g.e.*, IV, 167; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258; Zuhaylî, *a.g.e.*, III, 642.

¹⁸² İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395.

¹⁸³ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, II, 1137.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *Feth*, X, 355.

¹⁸⁵ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, II, 1137; İbn Hacer, *Feth*, X, 355; Aynî, ‘*Umde*, XXII, 272.

¹⁸⁶ İbnü’l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424.

¹⁸⁷ ‘*Arizatü’l-ahvezî*, X, 217.

¹⁸⁸ İbnü’l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394; İbn Hacer, *Feth*, X, 355; Zuhaylî, *a.g.e.*, III, 642.

¹⁸⁹ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395.

¹⁸⁹ Merdâvî, *a.g.e.*, I, 98; Buhûtî, *a.g.e.*, I, 80.

¹⁹⁰ *Tuhfe*, s. 347-348.

İmâm Ahmed b. Hanbel'den rivâyet edilmiştir: [Ebû Bekr] el-Hallâl “Çocuğun Sünnet Edilmesi” bölümünde şöyle der: “Abdûlmelik b. Abdülhamîd [el-Meymûnî] (ö.274/887), Ahmed b. Hanbel'e çocuk kaçınıcı günde sünnet edilir?” diye sorunca “Bilmiyorum, bu hususta bir şey işitmedim” demiştir. Abdûlmelik diyor ki: “On yaşındaki çocuğa sünnet olmak zor gelir, buna dayanamaz” diyerek Muhammed'in iki oğlunu beş yaşında sünnet ettiğini zikrettim ve Ahmed b. Hanbel'in de buna taraftar olduğunu, çocuk için meşakkatli ve dayanması güç olacağı için, on yaşında sünnet edilmesini kerih gördüğünü müşahede ettim. Sonra Ahmed b. Hanbel bana “Küçük bebeğe sünnetin zor ve ağır geleceğini zannetmem” dedi. Bir aylık veya bir senelik çocuğun sünnet edilmesini kerih gördüğünü müşahede ettim. Bu konuda bir şey de söylemedi. Sadece bu yaştaki çocuğun sünnet edilmesinin ona nasıl eziyet vereceğine şaşıyordu.” Abdûlmelik devamla şöyle der: “Ahmed b. Hanbel'den işittim, diyordu ki: Hasan-ı Basrî, çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih görüyordu.” Muhammed b. Ali el-Mismâr (ö.?), Mühennâ'dan (ö.?) rivâyet ediyor. Mühennâ demiştir ki: “Ahmed b. Hanbel'e çocuğunu doğumunun yedinci gününde sünnet eden kişi hakkında sordum da bunun mekruh ve Yahudi âdeti olduğunu söyledi.”¹⁹¹ Ahmed b. Hanbel bana “Hasan-ı Basrî, çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih görürdü” dedi. Ben “Bunu Hasan-ı Basrî'den kim rivâyet etti? diye sorunca: “Bazı Basralılar” diye cevap verdi. Ahmed b. Hanbel bana dedi ki: “Bana ulaşan rivâyete göre Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. ‘Uyeyne’ye (ö.198/814) çocuğun kaç günlükken sünnet edileceğini sormuş. Süfyân diyor ki: “Keşke ona “İbn Ömer *radiyallâhu anhumâ*, oğullarını kaç günlükken sünnet ederdi? diye sorsaydım.”¹⁹² Daha sonra Ahmed b. Hanbel bana “Keşke ona İbn Ömer *radiyallâhu anhumâ* (ö.74/693) oğullarını kaç günlükken sünnet ederdi? diye sorsaydım” sözünü kastederek “Süfyân b. ‘Uyeyne de amma akıllıymış” dedi. İsmet b. ‘İsâm, Hanbel [b. İshâk b. Hanbel eş-Şeybânî]’den (ö.273/886) Ahmed b. Hanbel'in şu sözlerini bana nakletmiştir: “Yedinci günde de sünnet edilse sakıncası olmaz. Hasan-ı Basrî bunu ancak Yahudilere benzememesi için kerih saymıştır. Bunda ise bir sakınca yoktur.”¹⁹³ Muhammed b. Ali'nin (ö.?), Ahmed b. Hanbel'in oğlu Ebü'l-Fazl Sâlih'ten (ö.266/880) rivâyet ettiğine göre Sâlih, babası Ahmed b. Hanbel'e, “Çocuk yedinci gününde sünnet edilebilir mi? diye sormuş o da “Hasan-ı Basrî'nin “Bu iş Yahudi âdetidir” dediği rivâyet edilir” şeklinde cevap vermiştir. Yine Sâlih'in rivâyetine göre babası Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Vehb b. Münebbih'e (ö.114/732) bu konu sorulunca şöyle cevap verdi: “Çocuk için meşakkatsiz olduğundan, yedinci günde sünnet edilmesi müstehaptır. Zira çocuk tüm vücudu uyşuk bir halde doğar ve yedinci gününe kadar acıyı hissetmez. Bu zaman zarfında sünnet edilmezse güçleninceye kadar sünneti erteleyiniz.”¹⁹⁴ İbnü'l-Kayyim

¹⁹¹ Merdâvî, *a.g.e.* I, 98; Buhûtî, *a.g.e.*, I, 80.

¹⁹² Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhid*, VIII, 395; a.mlf., *el-İstizkâr*, VIII, 338.

¹⁹³ Merdâvî, *a.g.e.*, I, 98; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 347-348; Buhûtî, *a.g.e.*, I, 80.

¹⁹⁴ Ebü'l-Fazl Sâlih b. Ahmed, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, nşr. Tânk b. ‘Avazullah, Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1420/1999, s. 179, No: 617.

ayrıca İmâm Ahmed'den şunu nakleder:¹⁹⁵ Ebû Bekr el-Hallâl'ın (ö.311/923) *Kitâbu'l-Akîka* adlı eserinde aktardığına göre Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: “Hasan-ı Basrî eski bir âdet olduğu için, çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih görüyordu. ...Fakat yedinci günde de sünnet edilse sakıncası olmaz. Hasan-ı Basrî, bunu sırf Yahudilere benzemek için kerih saymıştır. Hâlbuki bunda bir sakınca yoktur.”¹⁹⁶

6.4. İmâm Ebû Hanîfe (ö.150/767)

İmâm Ebû Hanîfe bu konuda açık bir emir olmadığından, “Sünnetin ne zaman yapılacağı hususunda bir rivâyet bilmiyorum.” diyerek muayyen bir vakit tayininde bulunmamıştır.¹⁹⁷ İmâm Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî(ö.189/805) de bu konuda ona tâbi olmuşlardır.¹⁹⁸ Bununla birlikte Hanefî fakîhleri “Çocuk yedi yaşına varınca sünnet edilmeli; daha erken yapılırsa ne âlâ!” demişlerdir.¹⁹⁹ Sünnetin aynı zamanda bir temizlik olması hasebiyle, azami sünnet yaşının on iki veya dokuz ya da namazla emredilme yaşı olan on olduğu ifade edilmiştir.²⁰⁰ Şemsu'l-Eimme el-Hulvânî de (ö.448/1056): “Çocuk, dayanabileceği zamandan itibaren bulûğ çağına varmadan sünnet edilmelidir.” demektedir.²⁰¹ Osmanlılar'daki yaygın uygulama da bu yöndedir; şehzadeler temyiz çağında sünnet ettirilir, ondan sonra sancağa çıkarılırdı.²⁰²

6.5. Diğer İmâmlar

Bu konuda görüş beyan eden birçok âlim bulunmaktadır. İbnü'l-Münzir bu hususa, yer verdiği şu nakillerle temas etmiştir: “Leys b. Sa'd (ö.175/791) “Çocuk yedi ile on yaşları arasında sünnet edilir.” demiştir.²⁰³ Mekhûl (ö.112/730) veya diğerlerinden rivâyet edildiğine göre İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân, oğlu İshâk'ı yedinci günde, diğer oğlu İsmail'i on üç yaşında sünnet etmiştir.”²⁰⁴ İbn Abdilberr, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i on üç yaşında, oğlu Hz. İshâk'ı da doğumunun yedinci gününde sünnet ettirdiğine dair

¹⁹⁵ *Zâdü'l-me'âd*, II, 333.

¹⁹⁶ Ebû Ya'lâ, Muhammed b. Muhammed, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, nşr. Usâme b. Hasen ve Hâzîm Alî Behcet, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997, II, 149.

¹⁹⁷ İbn Nüceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 481; Kâdîhân, *a.g.e.*, III, 409; Yaşar, Ahmet, “Kaynaklara Göre Sünnet Olmak”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, ts., IV/419-431, s. 427.

¹⁹⁸ İbn Nüceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 481; Kâdîhân, *a.g.e.*, III, 409.

¹⁹⁹ Mevsilî, *a.g.e.*, IV, 167; İbn Nüceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 480-481; Âlemgîr, *a.g.e.*, VI, 445; Kâdîhân, *a.g.e.*, III, 409.

²⁰⁰ Mevsilî, *a.g.e.*, IV, 167; İbn Nüceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 481.

²⁰¹ Kâdîhân, *a.g.e.*, III, 409; Yaşar, a.g.md., IV/427. Bkz. İbn Nüceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 481.

²⁰² Bozkurt, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 158; “Sünnet”, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 1843.

²⁰³ Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhid*, VIII, 394; İbn Hacer, *Feth*, X, 355; Aynî, *'Umde*, XXII, 272.

²⁰⁴ İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhid*, VIII, 394; Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 110; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 349; a.mlf., *Zâdü'l-me'âd*, II, 333; İbn Hacer, *Feth*, X, 355; Aynî, *'Umde*, XXII, 272.

rivâyetlerin âlimlerden bir topluluktan mütevâtir olarak geldiğini söylemektedir.²⁰⁵ İbnü'l-Kayyim bu konuyla ilgili olarak şunları söyler: “Beyhakî'nin *Sünen*'inde Mûsâ b. 'Uleyy b. Rebâh'ın (ö. 163/780) babasından ('Uleyy b. Rebâh) (ö.114/732) rivâyet ettiğine göre Hz. İbrahim yedi günlükken Hz. İshâk'ı, on üç yaşındayken Hz. İsmail'i sünnet etmiştir.²⁰⁶ Mekhûl ise: “Hz. İbrahim, oğlu Hz. İshâk'ı doğumunun yedinci günü, Hz. İsmail'i ise on üç yaşında sünnet ettirdi.” demiştir.²⁰⁷ Şeyhimiz/hocamız İbn Teymiyye ise: “Hz. İbrahim, Hz. İshâk'ı yedinci günde, Hz. İsmail'i ise bulûğ çağında sünnet etti. Böylece, Hz. İshâk'ın sünnet ediliş zamanı İshâkoğulları arasında, Hz. İsmail'in sünnet ediliş zamanı da İsmailoğulları arasında bir âdet halini aldı.” demiştir.²⁰⁸ İbnü'l-Kayyim sözlerine şöyle devam etmektedir:²⁰⁹ “Ebû Ca'fer [Muhammed el-Bâkır b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib]'den (ö.114/733 [?]) rivâyet edildiğine göre Hz. Fâtıma (ö.11/632) çocuğunu yedinci günde sünnet ettirmiştir.²¹⁰ Beyhakî (ö.458/1066) *Sünen*'inde Zühre b. Muhammed (ö.162/779) ⇒ Muhammed b. el-Münkedir (ö.131/748) tarikiyle Câbir b. Abdullah'ın (ö.74/693) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin adına akîka kesti ve yedinci gün onları sünnet etti.”²¹¹

Bir kısım âlim, sünnet için belli bir dönem tayin edilmediğini, dolayısıyla küçükken sünnet olmanın vâcib olmadığını belirtirken, diğer bir kısım âlim ise bulûğ çağından önce sünneti haram sayacak kadar ileri gitmişlerdir.²¹² Nitekim Mâverdî (ö.450/1058), sünnet için vakt-i vücut ve vakt-i istihbâb olmak üzere iki vakit tayin edildiğini, vücut vaktinin bulûğ zamanını,²¹³ istihbâb vaktinin ise, doğumun yedinci gününden itibaren bulûğ öncesi dönemi kapsadığına dikkat çekmektedir. İstihbâb vakti için de tercih edilen zamanın doğumun yedinci günü olduğu, bugünde sünnet yapmanın ve bir mazeret²¹⁴ olmadıkça müstehâb olan bu vakti geciktirmemenin müstehâb olduğunu belirtmektedir.²¹⁵ Sünnet için en uygun yaşın, çocuğun acıya tahammül edeceği yaş olduğu ve bu konuda yaşanan iklim şartlarının göz önünde bulundurulması gerektiği de söylenmiştir.²¹⁶ Sünnetin ileri yaşlarda yapılması gerektiğini söyleyenler ise, Buhârî'nin şu rivâyetini delil almışlardır: İbn Abbâs'a “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* vefat ettiğinde sen kaç

²⁰⁵ *et-Temhîd*, VIII, 394.

²⁰⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 326. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394; Karâfi, *a.g.e.*, IV, 167; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 309, 350; İbn Hacer, *Feth*, X, 355.

²⁰⁷ *Zâdü'l-me'âd*, II, 333.

²⁰⁸ *Tuhfe*, s. 350; *Zâdü'l-me'âd*, II, 333.

²⁰⁹ *Tuhfe*, s. 349.

²¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, V, 113, No: 24248; İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394.

²¹¹ Tahrici için bkz. dipnot 162.

²¹² Nevevî, *el-Minhâc*, III, 148; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 343-346; İbn Hacer, *Feth*, X, 355.

²¹³ Aynî, *Umde*, XV, 247; Miras, *a.g.e.*, IX, 112; Merdâvî, *a.g.e.*, I, 98.

²¹⁴ İbn Hacer el-Heytemî (ö.974/1567), bir mazeret olmadıkça erkeklerin sünneti terketmelerinin büyük günah olduğunu belirtmektedir. Bkz. *ez-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâir*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1407/1987, II, 268 (389. Büyük Günah).

²¹⁵ İbn Hacer, *Feth*, VI, 449; X, 355; Zuhaylî, *a.g.e.*, I, 306.

²¹⁶ Karşlızâde Cemalettin, *a.g.e.*, s. 9.

yaşlarındaydın?” diye sorulunca şöyle cevap verdi: “Ben o zamanlar sünnet olmuş bir çocuktum. Sahâbiler, müdrik oluncaya kadar çocuklarını sünnet etmezlerdi.”²¹⁷ İbnü'l-Kayyim ve Aynî'nin belirttiklerine göre İbn Abbâs'ın “müdrik oluncaya kadar çocuklarını sünnet etmezlerdi” sözü “bulûğ çağına yaklaşıncaya kadar sünnet etmezlerdi” anlamına gelmektedir.²¹⁸ Nitekim kaynaklarda, İbn Abbâs'ın sünnet olduğunda on,²¹⁹ on üç,²²⁰ on beş²²¹ ve başka yaşlarda²²² olduğuna dair muhtelif rivâyetler vardır.²²³ Siyer ve hadis ulemâsının ekserisine göre, Hz. Peygamber'in vefatı esnasında İbn Abbâs on üç yaşındaydı.²²⁴

Sünnetin vaktikonusunda yukarıda zikri geçen bazı görüşleri aktaran İbnü'l-Münzir sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bu konuda ne sabit/kesin bir yasaklama, ne önceki âlimlerin çocuklarını belli bir vakitte sünnet ettiklerine dair kendisine başvurulabilecek bir haber, ne de uyulabilecek bir sünnet vardır. Eşyada aslolan mübahlıktır. Bir şeyi yasaklamak, ancak bir delil ile caiz olur. Dolayısıyla bazıları çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini yasaklasalar da biz bu hususta bir delil bilmiyoruz.”²²⁵

Doğumun yedinci gününde sünnet edilmesi meselesiyle doğrudan ilgili bir diğer husus da çocuğun doğduğu günün, yedi günün ilk günü olarak sayılıp sayılmayacağı meselesidir. Nevevî (ö.676/1277) ve günümüz fıkıh âlimlerinden Vehbe Zuhaylî'ye göre bu konuda öne çıkangörüş, o günün de sayılacağını ifade eden görüştür.²²⁶

Kısaca İslam dini çocuğun sünnet edileceği vakit hususunda kesin bir zaman sınırlaması getirmemiş, bu hususu ebeveynlerin inisiyatifi yanında içinde yaşanan bölgenin örf ve âdetlerine bırakmıştır. Nitekim meşhur Hanbelî âlim Şemsuddîn İbn Kudâme el-Makdisî, “... Sünnetin belli bir vakti yoktur; çocuk ergenlik çağına ulaşmadan önce ne zaman yapılırsa isabet edilmiş olur”²²⁷ diyerek bu noktaya dikkat çekmiştir.

²¹⁷ “İsti'zân”, 51. Bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 264, 287, 357.

²¹⁸ *Tuhfe*, s. 345-346; *Umde*, XXII, 273.

²¹⁹ Buhârî, “Fadâilü'l-Kur'ân”, 25.

²²⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 233, No: 10567.

²²¹ Ahmed b. Hanbel, I, 373.

²²² Kaynaklarda İbn Abbâs'ın sünnet olduğunda on iki yaşında [Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 234, No: 10576; İbn Hacer, *Feth*, VIII, 702], on dört veya on altı yaşında [İbn Hacer, *Feth*, VIII, 702] olduğuna dair muhtelif rivâyetler vardır.

²²³ Canan, *a.g.e.*, s. 89.

²²⁴ İbn Abdilberr, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995, IV, 67; Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnâvût ve Hüseyin el-Esed, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992, III, 335-336; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XII, 79, 80-81; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 344-345; İbn Hacer, *Feth*, VIII, 702-703; XI, 93; *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Mu'avvaz, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995, IV, 122; *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 247; Aynî, *Umde*, XXII, 273.

²²⁵ İbnü'l-Münzir, *a.g.e.*, III, 424. Bkz. Şemsuddîn İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 110; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 309; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 349-350; İbn Hacer, *Feth*, X, 354.

²²⁶ *el-Minhâc*, III, 148; *el-Mecmû'*, I, 303; *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 306.

²²⁷ *eş-Şerhu'l-Kebîr*, I, 110.

Bununla birlikte çocuğun yedinci günde veya bulûğa (yedi ile on üç yaş arası) ermeden önce sünnet edilmesinin de çocuğun psikolojik ve bedensel gelişimi açısından daha doğru olduğu ifade edilmiştir ki, günümüz modern tıbbı da bu hususu teyit etmektedir.²²⁸

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Erkeklik organının ucundaki fazla derinin kesilmesi işlemi demek olan hitân/sünnet, kökeni hangi kült ve inanca dayanırsa dayansın, binlerce yıldan beri olduğu gibi bugün de Yahudi ve Müslüman toplumlar arasında dinî amaçla yerine getirilen bir uygulamadır. Yahûdî ve İslâm kaynaklarına göre sünnet âdeti, Hz. İbrahim'e dayanmaktadır. İslam Peygamberi, Hz. İbrahim'in bu uygulamasını devam ettirmekle kalmamış, sünnet olmayı ümmetine emretmiş, fakat keyfiyeti ve vakti konusunda birtakım yeni hükümler ve sınırlamalar getirmiştir. Bunlardan yola çıkan fakihler, sünnet ameliyesinin erkekler için sünnet veya vâcib/farz, kadınlar için ise fazilet/mendûb veya vâcib/farz olduğu hükmünü vermişlerdir. Sünnet olmayı vâcib diye niteleyen fakihlere göre vücûb hükmü bulûğ ile başlarken,²²⁹ sünnet veya müstehâb gören fakihlere göre sünnet veya müstehâb hükmü doğumun yedinci gününden itibaren bulûğa ermeden önce, namaza alıştırılma vakti olan yedi-on yaşlarında başlar.²³⁰ Sahâbe ve sonrası dönemde sünnet merasimlerinde evlilikte olduğu gibi ziyafet ve eğlence tertip edilmiştir. Bu nedenle âlimlerin geneli dînî kurallara riâyet edilmesi şartıyla sünnet merasimlerine katılmanın müstehâb olduğu görüşündedir. Sünnetin hangi yaşlarda yapılacağı hususunda da ittifak sağlanamamış, doğum ile bulûğ yaşı arasında herhangi bir zamanda yapılabileceği ifade edilmiştir.²³¹ Sünnetin ve sünnet töreninin çocuğun hâfızasında dinî motiflerle bezenmiş bir hâtıra olarak yer tutmasının, dinî değerlere bağlı bir kişilik kazanmasında olumlu bir rol üstlenebileceğini düşünen fakihler, çocuğu namaza alıştırmayla ilgili hadisleri de dikkate alarak temyiz ile bulûğ çağları arasındaki zaman diliminin sünnet için daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşılık çocuğun temyiz çağına ulaştığında kendini bu engeli aşmış halde bulmasının beden ve ruh sağlığı açısından daha yararlı olacağını düşünenlere göre sünnet doğumdan sonra geciktirilmeden küçük yaşta yapılmalıdır.²³² Hz. Peygamber'in, torunları Hasan ve Hüseyin'i yedi günlükken sünnet ettirdiğine dair rivâyete dayanan Şâfiîler, çocuğun doğumun yedinci gününde sünnet edilmesini müstehâb görürken diğer üç mezhepte bu rivâyet kuvvetli bulunmamış ve yedinci günde sünnet uygulaması, Yahudiliğe benzeme anlamı taşıdığı için mekruh sayılmıştır.

²²⁸ Bkz. Wensinck, a.g.md., V/1, 543-547.

²²⁹ Aynî, 'Umde, XV, 247.

²³⁰ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Karâfi, *a.g.e.*, IV, 167; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *a.g.e.*, III, 258; Mevsilî, *a.g.e.*, IV, 167; İbn Nüceym, *a.g.e.*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *a.g.e.*, X, 481; Zuhaylî, *a.g.e.*, III, 642.

²³¹ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfe*, s. 343-346; Bozkurt, "Sünnet", *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 1843; "Sünnet", *DİA*, XXXVIII, 158; Kadioğlu-Aydın-Bekiryazıcı, a.g.m., XXV, 8.

²³² Zuhaylî, *a.g.e.*, I, 310.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk, *Hemmâm, el-Musannef*. nşr. Habîbu'r-Rahmân el-'A'zamî, I-XII, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983.

Ahmed b. H., Ebû Ab. Ahmed b. Muhammed, el-Müsned, I-VI, Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978.

Akpınar, A. (2007). Sünnet Olmanın (Hitân) Dini Temelleri. *Uluslararası Türk Kültüründe Beden Sempozyumu*, İstanbul, 04-05 Nisan.,(Basılmamış Bildiri).

Âlemgîr, Ebu'l-Muzaffer M. Evrengzîb, *el-Fetâva'l-Hindiyye*. I-VI, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.

Ateş, A. O. *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, ts.

Aynî, Ebû M. Bedruddîn M., Ahmed, Ş. Süneni Ebî Dâvûd, nşr. Ebu'l-Münzir Hâlid, İbrâhîm el-Mısrî, I-VII, Riyâd: *Mektebetü'r-Rüşd*. 1420/1999.

———, 'Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî, I-XXV, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Bandırmalizâde A. M., Ahmed Münîb Efendi (ö.1336/1918), *Ta'rifü'l-hitân*. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1318/1900.

Barnabas İ. (çev Mehmet Yıldız), Gümüş Basımevi, ts.

Barnabas İ., (1974). *The Gospel of Barnabas*. Karachi.

Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd, *Şerhu's-sünne*. nşr. Züheyr eş-Şâvîş ve Şuayb el-Arnâvût, I-XVI, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983.

Beyhakî, E. B. A., *el-Hüseyin, es-Sünenü'l-kübrâ*. (Zeylinde İbnu't-Türkmânî'nin (ö.745h.) el-Cevheru'n-nakî'si ile birlikte), I-X, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

———, *Şu'abu'l-îmân, nşr. Muhammed Sa'îd Zağlûl*. I-IX, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1410/1990.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahîh*. (İbn Hacer'in Fethu'l-bârî Şerhi ile birlikte).

———, *el-Edebu'l-müfred*. nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1997.

Buhûtî, Mansûr, *Yûnus, Keşşâfî'l-knâ' an metni'l-İknâ'*. I-VI, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402/1982.

———, *Şerhu Münteha'l-irâdât dakâiku uli'n-nühâ li şerhi'l-Müntehâ*. I-III, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1993.

Bozkurt, N. (1994). "Eğlence", DİA, İstanbul, X, 483-488.

- . (1997). *Hadis'te Folklor Eğlence*. İFAV, İstanbul.
- . (2006). *Sünnet, İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. İstanbul, IV, 1842-1843.
- . (2010). *Sünnet*. Ankara: DİA, XXXVIII, 157-159.
- . (1999). *Sünnette Düğün*. Mehir, Konya, III, 29-38.
- Canan, İ. Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye. İstanbul: Tuğra Neşriyat, ts.
- Deylemî, Şîreveyh, Şhredâr, Müsnedü'l-firdevs, nşr. *es-Sa'id b. Besyûnî Zağlûl, I-VI, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.
- Düzdağ, M. E. (1983). *Şeyhul-İslâm Ebu's-Suud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ebû A.. *el-Hâc, Muhammed b. Muhammed, el-Medhal, I-IV*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Ebû D., Süleymân b. el-Eş'as, es-Sünen, nşr. *İzzet 'Ubeyd ed-De'âs. I-V, Hıms: Dâru'l-Hadîs, 1969-1970*.
- Ebû Ya'lâ, M. b. Muhammed, *Tabakâtü'l-Hanâbile, nşr. Usâme b. Hasen ve Hâzîm Alî Behcet. I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997*.
- Ebû'l-Fazl S., Ahmed, Mesâilü'l-İmâm Ahmed, Hanbel, nşr. Târik b. 'Avazullah, *Riyâd: Dâru'l-Vatan. 1420/1999*.
- Elbânî, M. N. el-Elbânî, Da'ifu'l-Edebi'l-müfred li'l-İmâmi'l-Buhârî, *Cübeyl: Dâru's-Sıddîk. 1415/1994*.
- , İrvâu'l-galîl fî tahrîci ehâdîsi menârî's-sebîl, I-IX, *el-Mektebu'l-İslâmî. Beyrut 1405/1985*.
- , Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd, I-III, *Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif. 1421/2000*.
- , Sahîhu'l-Edebi'l-müfred li'l-İmâmi'l-Buhârî, Cübeyl: Dâru's-Sıddîk, 1415/1994.
- , Silsiletü'l-ehâdîsi'd-da'ife ve'l-mevdû'a ve eseruhâ's-seyyi' fi'l-ümme, I-XIV/3, *Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif. 1412/1992*.
- , *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha. I-VII/3, Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 1415/1995*.
- , *Tamâmu'l-minne fi't-ta'likî 'alâ Fıkhı's-sünne. Riyâd: Dâru'r-Râye, 1409/1989*.
- Fâkihî, E. A. Muhammed, İshâk, Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehr ve hadîsih. nşr. Abdümelik b. Abdullah b. Dehîş, I-VI, Beyrut: Dâru Hıdır, 1414/1994.

Günel, F. (1999). *İbn Süreyc*. İstanbul: DİA XX, 366-367.

Gürkan, S. L. (2000). *Sünnet*. Ankara: DİA, XXXVIII, 155-157.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah, el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn, (Zehebî'nin Telhîsu'l-Müstedrek'i ile birlikte), I-IV, *Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî*. ts.

Heysemî, Ebu'l-Hasen Nûreddîn Alî, Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid, I-X, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1408/1988.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâluddîn Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî, el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb, nşr. Ali Muhammed Muavvaz ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-IV, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1415/1995.

———, el-İstizkâr, nşr. Sâlim Muhammed 'Atâ' ve Muhammed Alî Mu'avvaz, I-IX, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1423/2002.

———, el-Kâfî fî fikhi Ehli'l-Medîne el-Mâlikî, nşr. Muhammed Muhammed Mûrâtânî, I-II, *Riyâd: Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse*. 1400/1980.

———, et-Temhîd limâ fî'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd, nşr. Muhammed 'Abdülkâdir 'Atâ', I-XI, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1424/2003.

İbn 'Âbidîn, M. Emîn b. Ömer, Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr, nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd ve Alî Muhammed Mu'avvaz, I-XII, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1415/1994.

İbn 'Asâkir, Ebu'l-Kâsım Alî b. el-Hasen, Târîhu (Medîneti) Dimaşk ve zikru fadhîhâ ve tesmiyetü men hallehâ mine'l-emâsil ev ictâze bi nevâhîhâ min vâridihâ ve ehlihâ, nşr. Alî Şîrî, I-LXX, *Beyrut: Dâru'l-Fikr*. 1419/1998.

İbn Ebî 'Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr, el-Evâil, nşr. Muhammed el-'Acâmî, *Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ' li'l-Kitâbi'l-'İslâmî*. ts.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, el-Musannef, nşr. Muhammed Şâhîn, I-IX, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1416/1995.

İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris, Mu'cemu makâyîsi'l-luğa, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, I-VI, *Beyrut: İttihâdu'l-Kitâbi'l-'Arabî*. 1423/2002.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî, Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî, nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz, I-XIII, *Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs*. 1407/1986.

———, ed-Dirâye fî tahrîci ehâdisi'l-Hidâye, nşr. Abdullah el-Yemânî, I-II, *Beyrut: Dâru'l-Ma'rife*. ts.

———, el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe, nşr. Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd ve Alî Muhammed Mu'avvaz, I-VIII, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1415/1995.

———, Tehzîbu't-Tehzîb, nşr. Mustafa 'Abdülkâdir 'Atâ', I-XII, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. 1415/1994.

———, Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebîr, nşr. Hasen b. Abbâs b. Kutb, I-IV, *Mekke: Müessesetü Kurtuba*. 1416/1995.

İbn Hacer el-Heytemî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, ez-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâir, I-II, *Beyrut: Dâru'l-Fikr*. 1407/1987.

İbn Hânî, İshâk b. İ., Mesâilü'l-İmâm Ahmed, nşr. Zühayr eş-Şâviş, I-II, *Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî*. 1400/1980.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, el-Bidâye ve'n-nihâye, nşr. Dr. Abdullah b. 'Abdülmuhsin et-Türkî, I-XXI, *Cîze: Dâru Hecr*. 1417/1997.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, es-Sünen, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, I-II, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, Lisânü'l-'Arab, I-XV, *Beyrut: Dâru Sâdir*. 1410/1990.

İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm, el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik, I-VIII, *Beyrut: Dâru'l-Ma'rife*. 1413/1993.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, el-Bidâye ve'n-nihâye, nşr. Dr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, I-XXI, *Cîze: Dâru Hecr*. 1417/1997.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, Te'vîlu muhtelifi'l-hadîs, nşr. Muhammed Muhyiddîn, *Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî*. 1419/1999.

———, 'Uyûnu'l-ahbâr, I-IV, *Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî*. 1343/1925.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, el-Beyân ve't-tahsîl ve's-şerh ve't-tevcîh ve't-ta'lîl li mesâli'l-müstahrece, nşr. Muhammed Haccî, I-XX, *Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî*. 1408/1984.

İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm, Mecmûu'l-fetâvâ, nşr. Abdurrahmân b. Muhammed, I-XXXVII, *Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb*. 1412/1991.

İbnü'l-'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, 'Ârizatü'l-ahvezî bi şerhi Sahîhi't-Tirmizî, I-XIII, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.

İbnü'l-Esîr, Ebu's-Saadât Mübârek b. Muhammed, en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs, nşr. Tâhir ez-Zâvâ ve Mahmûd et-Tanâhî, I-V, *Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye*. ts.

İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. 'Abdülvâhid, Şerhu Fethi'l-kadîr, nşr. Abdürrezzâk Gâlib el-Mehdî, I-X, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. 1415/1995.

İbnü'l-Kayyim, Ebû A. Muhammed b. Ebî Bekr, Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd, nşr. Salâhuddîn Makbûl Ahmed, Kuveyt: *Dâru İlâfi'd-Düveliyye*. 1416/1996.

———, *Zâdü'l-me'âd fî heydi hayri'l-'ibâd*, nşr. Şuayb el-Arnâvût ve Abdülkâdir el-Arnâvût, I-VI, *Beyrut: Müessesetü'r-Risâle*. 1412/1992.

İbnü'l-M., E. B. M. b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nisâbüri, el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ', nşr., Ebû Hammâd Sagîr el-Ensârî, Re'sülhayme, I-X, (Birleşik Arap Emirlikleri): *Mektebetü Mekkete's-Sekâfiyye*. 1425/2004.

İbrâhîm el-Harbî, Ebû İ. İ. b. İshâk, Garîbu'l-hadîs, nşr. Süleymân el-Âyid, I-III, *Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ*. 1405/1985.

Kadioğlu, H. H. & Aydın, İ. H. Bekiryazıcı, E. (2006). Dinî ve Tıbbî Açından Sünnet, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Erzurum, XXV, 1-16.

Kâdîhân, Ebü'l-Mehâsin Hasen b. Mansûr, Fetâvâ Kâdîhân (Âlemgîr'in el-Fetâva'l-Hindiyye'sinin kenarında).

Kallek, C., (2000). *İbnü'l-Münzir en-Nisâbüri*. İstanbul: DİA XXI, 158-159.

Karâfî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, ez-Zahîre, nşr. Muhammed Haccî ve Muhammed Bû Hubze, I-XIV, *Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî*, 1415/1994.

Karlızâde C., Cemaleddin M. (ö.1261/1845), *Me'debetü'l-hitân*. İstanbul, 1252.

Kitâb-ı Mukaddes, Eski (Tevrat) ve Yeni (İncil) *Ahit*. İstanbul: 1949.

Mâlik, Mâlik b. Enes, el-Muvatta', nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, I-II, *Kâhire: Dâru'l-Hadîs*. ts.

Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alî b. Süleymân, el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkî, I-XII, *Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî*. 1419/1998.

Mergînânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî Bekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyetü'l-mübtedî*, I-IV, İstanbul: Eda Neşriyat, ts.

Mevsîlî, E. Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî, el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr, nşr. Mahmûd Ebû Dakîka, I-II, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.

Miras, K., (1982). *Sahîh-i B. M. Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. I-XIII (IX. Cilt), Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sayı: 55.

Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, Ebû Abdillâh, et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halîl, I-VI, *Beyrut: Dâru'l-Fikr*. 1398/1978.

Muhammed H., (2003). *İslam Peygamberi* (çev. Salih Tuğ). I-II, İstanbul: İrfan Yayıncılık.

Mustafa er-Ruhaybânî, M. b. Sa'd, Matâlibu uli'n-nühâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ, I-VI, el- *Beyrut: Mektebu'l-İslâmî*. 1415/1994.

Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, el-Kâfi fi fikhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel, nşr. Muhammed Züheyr eş-Şâvîş, I-IV, *Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî*. 1982/1402.

———, el-Muğnî 'alâ Muhtasari'l-Hırakî, nşr. Dr. Abdülmuhsin et-Türkî ve Dr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, I-XV, *Kâhire: Mektebetü Hecr*. 1412/1992.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, Sahîhu Müslim, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, I-III, *Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-İlmiyye*. 1374/1955.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb, I-XX, *Beyrut: Dâru'l-Fikr*. ts.

———, el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim İbni'l-Haccâc, I-XVIII, *Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs*. 1407/1987.

———, Ravzatü't-tâlibîn, nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd ve Alî Muhammed Mu'avvaz, I-VIII, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.

Sa'îd b. Mansûr, Sa'îd b. Mansûr el-Mekkî, es-Sünen, nşr. Habîburrahmân el-'A'zamî, I-II, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.

Serahsî, E. Bekr Muhammed b. Ahmed, el-Mebsût, I-XXX, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. 1414/1993.

Seyyid B., Ebû Bekr Seyyid Bekrî b. Seyyid ed-Dimyâtî, [Hâşiyetü] İânetü't-tâlibîn 'alâ halli elfâzi Fethi'l-mu'in bi şerhi Kurretü'l-ayn bi mühimmâti'd-dîn, I-IV, *Kâhire: Matbaatü Dâri'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye*. ts.

Seyyid Sâbık, Fıkhü's-sünne, nşr. Dâru'l-Feth, I-IV, *Kâhire: Dâru'l-Feth li'l-İlâmi'l-Arabî*, 1418/1998.

Subkî, M. Muhammed Hattâb es-Subkî (ö. 1352/1933), el-Menhelu'l-azbi'l-mevrûd şerhu Süneni'l-İmâm Ebî Dâvûd, I-X, yy. 1974.

Şemsuddîn İ. Kudâme, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebî Ömer, eş-Şerhu'l-Kebîr (el-Muğnî içinde), I-XII, *Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî*. 1392/1972.

Şevkânî, M. b. Alî, es-Seylü'l-cerrâr el-mütedeffik 'alâ hadâiki'l-ezhâr, nşr. Mahmûd İbrâhîm Zâyid, I-IV, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.

———, Neylü'l-evtâr şerhu'l-Münteka'l-ahbâr, I-VIII, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*. ts.

Taberânî, E.Süleymân b. Ahmed, el-Evâil, nşr. Muhammed Şükûr b. Mahmûd el-Hâcî Emrîr, *Beyrut: Müessesetü'r-Risâle ve Dâru'l-Furkân*. 1403/1983.

———, el-Mu'cemu'l-evsat, nşr. Târik b. 'Ivazullâh b. Muhammed ve 'Abdülmuhsin el-Hüseynî, I-X, *Kâhire: Dâru'l-Haremeyn*. 1415/1995.

———, el-Mu'cemu'l-kebir, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefi, I-XXV, *Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî*. ys., ts.

———, el-Mu'cemu's-sağır (er-Ravdu'd-dânî ile'l-mu'cemi's-sağır li't-Taberânî), nşr. Muhammed Şükür Mahmûd el-Hâcc, I-II, Beyrut ve Ammân: el-Mektebu'l-İslâmî ve Dâru 'Ammâr, 1405/1985.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-beyân an (fi) te'vîli âyi'l-Kur'ân, I-XII, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1412/1992.

———, Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk, I-VI, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. 1411/1991.

Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, el-Câmi'u's-sahîh, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, I-V, *Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye*. ts.

Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, el-Mevsû'atü'l-fikhiyye, I-XLV, Kuveyt: 1404/1983-1429/2008.

Yaran, R. (1994). *Düğün*. İstanbul: DİA, 1994, X, 15-16.

Yaşar, A., Kaynaklara Göre Sünnet Olmak. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, ts., IV/419-431.

Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, Siyerü a'lâmi'n-nübelâ, nşr. Şuayb el-Arnâvût ve Hüseyin el-Esed, I-XXV, *Beyrut: Müessesetü'r-Risâle*. 1412/1992.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, Rabû'l-ebrâr ve nusûsu'l-ahbâr, nşr. Abdülemîr Ali Mihennâ, I-V, *Beyrut: Müessesetü'l-'A'lemî li'l-Matbûât*. 1412/1992.

Zuhaylî, Vehbe, el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh, I-VIII, Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1409/1989.

Wensinck, A. J. (1977). *Hitân*. İstanbul: İA, V/I, 543-547.

———, el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-hadîsi'n-nebevî (Concordance), I-VIII, *Leiden: Mektebetü Brill*. 1355/1936.